

**Luokanopettajien näkemyksiä omista tunnetaidoistaan ja
tunnetaitojen merkityksestä opettajan työssä**

Kasvatustieteen
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Emma Sorvari

1.5.2023
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin Originality Check -järjestelmällä

Pro-gradu tutkielma

Oppiaine: Kasvatustiede

Tekijä: Emma Sorvari

Otsikko: Luokanopettajien kokemuksia omista tunnetaidoista ja tunnetaitojen merkityksestä opettajan työssä

Ohjaaja(t): Yliopistolehtori Serja Turunen

Sivumäärä: 57

Päivämäärä: 1.5.2023

Tiivistelmä

Tutkimuksessa selvitettiin luokanopettajien näkemyksiä omista tunnetaidoistaan ja niiden merkityksistä opettajan työssä. Tutkimus toteutettiin kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisen teemahaastattelun keinoin. Tutkimukseen osallistui kaksi erityisopettajaa ja neljä luokanopettajaa Varsinais-Suomen alueen peruskouluista. Haastateltavat koostuivat eri-ikäisistä sekä mies- että naisopettajista, mutta sukupuolella tai iällä ei ollut tutkimuksen kannalta merkitystä.

Haastattelussa käytettiin neljän kysymyskokonaisuuden avointa haastattelulomaketta apukysymyksineen, ja haastattelut toteutettiin kasvotusten ja videopuhelun välityksellä. Haastattelujen kysymykset muodostettiin tutkitusta teoriasta saadun tiedon pohjalta. Haastattelut toteutettiin syystalvella 2022 sekä kevättalvella 2023.

Aineisto analysoitiin ja tuloksien mukaan kaikki opettajat näkivät ja arvioivat omat tunnetaitonsa suhteellisen hyväksi. Opettajat olivat myös yhtä mieltä siitä, että tunnetaidot kuuluvat opettajien tärkeimpiin työkaluihin työn jatkuvan vuorovaikutuksellisuuden vuoksi. Ne opettajat, jotka kokivat tunnetaitonsa erityisen hyväksi, kertoivat myös olleensa yleisesti kiinnostuneita lukemaan tunnetaitoihin liittyvää materiaalia sekä keskustelevansa usein tunteista läheisten ihmisten kanssa. Tunnetaitojen merkitys nähtiin tärkeänä osana tukemaan lasten oppimista sekä vuorovaikutussuhteissa toimimista.

Avainsanat: sosioemotionaalinen kompetenssi, opettajan tunnetaidot, tunneäly, tunnetaitokasvatus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Tunnetaitokäsitteiden määrittelyä	7
2.1	Tunteet ja emootio	7
2.3	Tunneäly	9
2.3.1	Sosiaalinen kompetenssi	11
2.3.2	Sosioemotionaalinen kompetenssi	13
3	Koulun tehtävä lapsen tunnetaitojen tukemisessa	14
3.1	Opettajan ja kasvattajan tunnetaidot	15
3.2	Opettajan tunneäly	17
3.3	Opettaja- oppilassuhde	20
4	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	22
5	Tutkimuksen toteutus	23
5.1	Tutkimuksen lähestymistapa	23
5.2	Aineistonkeruumenetelmät	24
5.3	Tutkimuksen osallistujat	25
5.4	Aineiston hankinta	26
5.5	Aineiston analyysi	27
5.6	Tutkimuksen eettisyys	29
6	Tulokset	32
6.1	Tunnetaito- ja tunneäly opettajien määrittelemänä	32
6.1.1	Tunnetaidot	33
6.1.2	Tunneäly	34
6.2	Opettajien näkemykset omista tunnetaidoistaan ja tunnetaitojen merkityksestä opettajan työssä	37
6.2.1	Opettajien näkemyksiä omista tunnetaidoistaan	37
6.2.2	Opettajien näkemyksiä tunnetaitojen merkityksestä opettajan työssä	39
6.2.3	Opettajien tunnetaitojen ilmeneminen opettajan ammatissa	41
6.3	Opettajien käsityksiä tunnetaitokasvatuksesta ja tunnetaitojen opettamisesta	44
7	Pohdinta	47
7.1	Luokanopettajien näkemyksiä omista tunnetaidoistaan	47
7.2	Luokanopettajien näkemyksiä tunnetaitojen merkityksestä opettajan työssä	48
7.3	Tutkimuksen luotettavuus	49
7.4	Jatkotutkimusehdotuksia	50
Liitteet		56
Liite 1.	Teemahaastattelurunko opettajille	56
Liite 2.	Aineiston värikoodatut teemat	57

1 Johdanto

Opettajat eivät pärjää ainoastaan taidoilla ja kyvyillä opettaa opetettava aines, vaan työnkuvaan kuuluu ennen kaikkea monipuoliset taidot kohdata ihmisyyttä, kertoo Opettajien ammattiliitto OAJ. Ihmisyyden kohtaaminen vaatii opettajilta varsinkin emotionaalisen älykkyyden hallintaa eli tunneälyä. Jotta opettajat selviytyvät haastavastakin ihmisyyttä kaikissa muodoissaan kohtaavasta vuorovaikutuksellisesta työstä, tulee opettajalla olla tunneälykkyyttä sekä keinoja kasvattaa ja opettaa oppilaitaan tunnetaidollisin keinoin. Kasvatustieteen professori ja aivotutkija Minna Huotilainen (2022) mainitsee Tunne & Taida Suomen tunnetaito koulutuksen sivustolla artikkelissaan, että opettajan omat tunnetaidot ovat opettamisen perusta ja avainasemassa opettajan ammatissa.

Opettajien työ lähtee Huotilaisen (2022) mukaan opettajan omien tunnetaitojen hallinnasta. Tunnetaidoilla tarkoitetaan ihmisen kykyä tunnistaa, sanoittaa, ilmaista ja ymmärtää tunteita. Tunnetaidot muodostuvat myös taidosta muodostaa toimivia vuorovaikutussuhteita toisiin ihmisiin. Tunnetaitoja on mahdollista harjoitella koko eliniän. Tunneälyä tarkastellessa huomataan, että vaikka tunneäly linkittyykin tunnetaitoihin, eroaa se tunnetaidoista ikään kuin ihmisen tunne-elämää käsittelevänä syvällisempänä älyllisenä ominaisuutena. Tässä pro- gradu tutkielmassa käsitellään tunnetaitoja ja tunneälyä syvällisemmin sosioemotionaalisen kompetenssin kautta.

Laura Savolainen kirjoittaa Yle artikkelissa 30.3.2016 siitä, miten peruskoulun uusi opetussuunnitelma ohjaa opetusta yhä enenevässä määrin lasten tunnetaitojen kehittymisen tukemiseen. Koulun tehtävä on uuden opetussuunnitelman (POPS 2014) lisäksi tarjota monipuolisesti tunnetaidollisia keinoja opettajille ja muulle henkilökunnalle kehittämään työyhteisön hyvinvointia. Jalovaara (2003) on sitä mieltä, että yksi näistä keinoista työyhteisössä on toimivan tunnekeskustelun lisääminen.

Tunneälyn merkityksellisyys opettajan ammatissa on tutkitusti iso. Virtanen väitteli vuonna 2013 opettajan emotionaalisesta kompetenssista, joka on laajalti huomioitu myös medioissa. Väitöskirja summaa hyvin sen, että vuorovaikutustaidot ovat opettajuuden kannalta yksi tärkeimmistä, ellei tärkein taito. Vuorovaikutustaidot vaativat sen sijaan tunneälyä. Virtasen (2013) mukaan opettajan tunneälyyn liittyvät tärkeimmät ominaisuudet opettajan ammatin

kannalta ovat kyvyt hallita omia tunteita, olla empaattinen, hallita konflikteja sekä olla muutoinkin yhteistyötaiteinen.

Tunnetaidot ovat osa sosioemotionaalisia taitoja. Opetushallituksen sivustoilla on selkeästi ilmaistu, että sosioemotionaaliset taidot kuuluvat jokaisen opettajan työkalupakkiin. Ilman niitä, koulu ei onnistu tehtävissään kasvattaa ja opettaa oppilaitaan. Koulu on ympäristö, jossa kohdataan tuntevia ihmisiä. Tästä syystä tunteita ja niiden käsittelyn taitoa ei voi jättää opettajanhuoneen narikkaan odottamaan. Opettaja kohtaa monenlaisia oppilaita ja heidän huoliaan. Tästä syystä myös opettajalla on oltava kykyä olla läsnä sekä selvittää asioita parhain päin, summaa opettajahallitus OAJ. Vaikka tutkimuksia opettajien tunneälystä ja tunnetaidoista on tehty, omaa tutkimustani ja sen aihetta pohtiessa huomasin, ettei opettajia ole liaksi haastateltu avoimesti aiheesta. Tutkimuksessani selvitän, miten opettajat itse näkevät omien tunnetaitojensa merkityksellisyyden opettajan ammatissa, millaisissa tilanteissa opettajat kokevat tunnetaitojensa auttavan sekä mitä mieltä opettajat itse ovat omien tunnetaitojensa tasosta.

2 Tunnetaitokäsitteiden määrittelyä

2.1 Tunteet ja emootio

Tunteiden tarkoituksena on säädellä ihmisen toimintaa sekä hyvässä että pahassa. Tunteilla on ihmisen hyvinvoinnin kannalta myös varsin oleellinen tehtävä; ne kertovat viestejä ympäristöstämme, mitkä asiat ovat hyväksi ja mitkä haitaksi. (Sainio, Pajulahti & Sajaniemi 2020, 28–30.) Tunteet ohjaavat toimintaamme ja laittavat tekemisemme hyvinvointimme kannalta ikään kuin arvojärjestykseen. Niin kuin Sainio (2020) ym. mukaan, myös Kokkonen (2017) mainitsee, että tietyillä tunteilla on taipumus suojella ihmistä niissä tilanteissa, jotka vaativat toimintaa selviytymiseen. Pelko on näistä tunteista selkein, jonka avulla voimme suojautua esimerkiksi meitä vahingoittavilta asioilta. (Kokkonen 2017, 11, 13.)

Tunneteorioissa on tutkittu emootio- ja tunnekäsitteen eroja. Molemmat näistä käsitteistä sisältyvät tunnetilan (affekti) yläkäsitteisiin. Näiden kahden käsitteen erona kuitenkin on, että emootiot ovat automaattisia, tiedostettuja tai tiedostamattomia tunnereaktioita, jotka esiintyvät heti tapahtuman jälkeen ja sen myötä aiheuttavat kehollisia reaktioita. Myöhemmässä, tiedostavassa vaiheessa emootiot muovautuvat tunnekokemuksiksi eli affektioiksi. Tunteet muodostuvat, kun fysiologiset reaktiot ja omakohtaiset kokemukset lyöttäytyvät yhteen ja tunnemme jotakin. Tunne on lyhykäisydessään omakohtainen, mielensisäinen kokemus eli tunnekokemus. Emootio ja tunne on kuitenkin nähty rinnastettavan usein toisiinsa. (Kokkonen 2017, 15–16.)

Jalovaara (2005) taas määrittelee emootion eräänlaiseksi mielenliikutukseksi. Emootio on tunnetila, joka on yhteydessä myös muuhun aivotoimintaan, kuten esimerkiksi tarkkaavaisuuteen. Emootiokokemukset muodostuvat tunnekeskuksessamme hermojärjestelmän sähkökemiallisten prosessien aikaansaamina, ja emootiot aiheuttavat erilaisia psyykkisiä ja fysiologisia reaktioita. Sisäisistä tunnereaktioista tunnetuimpia ovat esimerkiksi sydämen lyöntitiheyden muutokset ja erilaiset lihasjännitykset. Ulkoisista tekijöistä tunnereaktioita voidaan huomata esimerkiksi kasvojen ilmeistä ja kehon asennonmuutoksista. Näitä emootioiden aikaansaamia kehollisia reaktioita kutsutaan emotionaaliseksi käyttäytymiseksi. Emootiot, eli erilaiset tunnetilat tarttuvat herkästi ihmisestä toiseen, ja lapsi oppii varhaisesta vuorovaikutuksestaan käsin erilaisia tunnetiloja sekä niiden käsittelyä ja

tunnistamista. (Jalovaara 2005, 25–27.) Emootion on sanottu olevan myös tunnekokemus (sisältää kognitiot ja keholliset reaktiot), joka ilmaisee meissä tuntuvaa informaatiota tietyissä tilanteissa (Köngäs 2018).

Tunteet säätelevät siis mielemme ja kehomme toimintaa. Tämä toiminta on automatisoitua. Kun puhumme tunteiden säätelystä, puhumme tavasta ja taidoista käsitellä tunteitamme. Tunteiden säätelyä voi harjoitella yhdessä varttuneempien ja kokeneempien kanssaeläjien kanssa. Tunteet sen sijaan tulevat ja menevät automaattisesti. (Sainio, Pajulahti & Sajaniemi 2020, 28–30.) Tunteiden säätelyyn tarvitsemme älykkyyttä. Älykkyys on voimavara, jonka avulla informaation aikaansaamia emootioita kyetään todenmukaisesti arvioimaan. (Köngäs 2018, 30.)

2.2 Tunnetaidot

Salovey & Mayer (1990) määrittelevät tunnetaitoja yksilön kyvyiksi hallita, tunnistaa ja ymmärtää sekä omia että toisten ihmisten tunne-elämää. Daniel Golemanin (1995) mukaan näillä taidoilla on vaikutusta ihmisen parempaan itsetuntemukseen sekä kykyyn toimia vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Goleman (1999) on määritellyt tunnetaitoja ajassaan seuraavasti: tunnetaidot ovat opittuja, tunneälyyn perustuvia kykyjä, joiden avulla ihmiset pystyvät suoriutumaan sosiaalisissa suhteissaan.

Tunneäly kuuluu aspektina tunnetaitoihin, joka määritellään ihmisen kyvyksi havaita, ymmärtää ja käyttää tunnepitoista informaatiota hyödyksi. Tunneäly edistää ihmisten emotionaalista ja kokonaisvaltaista hyvinvointia sekä on avain elinikäiseen henkiseen kasvuun. (Goleman 1999, 40.) Tunnetaitojen määrittely ei ole Golemanin ajoilta juurikaan muuttunut. Aivan kuten Goleman (1999) pitää tunnetaitoja tärkeänä osana ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia, Brackett & Katulakin (2006) mainitsevat tunnetaitojen olevan iso osa ihmisen hyvinvointia ja apuna varsinkin stressaavissa tilanteissa.

Tunnetaidot on määritelty lukuisin eri käsittein tieteellisissä tutkimuksissa ja muussa kirjallisuudessa. Yhtä ja selkeää määritelmää ei tunnu löytyvän, mutta käsitys tunnetaidoista on laajan termistön sisällä lähes samankaltaista.

Tunnetaito-termin määrittelyyn on käytetty tutkimuksissa ja kirjallisuudessa montaa eri lähikäsitettä, jotka osaltaan linkittyvät kaikki yhteen kokonaisuuteen: taitoihin olla tunne-elämältään ”viisas” itsensä sekä muiden kanssa. Tunnetaidot auttavat ihmistä hillitsemään ja säätelemään elämän varrella sattuneiden tapahtumien aiheuttamien tunteiden voimakkuutta. Tunnetaitoihin liittyy vahvasti tunteiden hallinta ja säätely. Tunteiden hallinnalla pyritään tunteiden ymmärtämiseen ja voimakkaiden impulssien hallitsemiseen. (Jalovaara 2005, 47.)

Myös työelämässä tarvitaan tunnetaitoja ja niiden hallintaa. Organisaatioiden menestys riippuu suurilta osin työntekijöiden kyvyistä työskennellä yhdessä ja kommunikoida toistensa kanssa. (Cherniss & Goleman, 2001. 132–134.) Jordan ym. (2010) mainitsevat, että tunnetaidot ovat tässä merkittävässä roolissa, sillä ne parantavat yksilöiden kykyä ymmärtää muita ja työskennellä yhteistyössä heidän kanssaan.

Tunnetaidot eivät myöskään ole synnynnäisiä, vaan niitä voidaan harjoitella ja kehittää koko eliniän. Tunnetaitojen kehittämiseen on monia erilaisia keinoja, kuten erilaiset koulutukset ja kirjallisuuden lukeminen. Myös itsetutkiskelu on isossa roolissa tunnetaitojen oppimisen kannalta (Nelis ym. 2009, 354–355). Jotta tunnetaitojen kehittäminen onnistuu, Goleman (1998) alleviivaa että yksilön tulee kyetä tunnistamaan omat tunnetaitonsa ja niiden kehittämistarpeet.

2.3 Tunneäly

Tunneäly määritellään älylliseksi valmiudeksi vastaanottaa, ymmärtää sekä käsitellä erilaisia tunteita. Tunneälyyn kuuluu myös näiden valmiuksien kehittäminen sellaisiksi tunneprosessien käsittelytaidoiksi, jotka edesauttavat sekä omaa että toisten ihmisten hyvinvointia. (Köngäs, M. 2018, 30.) Tunneälytutkimusta on tehty monen eri tunneälyteoreetikon toimesta. Termi **tunneäly** on tullut ilmeisimmin otsikoihin ensimmäistä kertaa vuonna 1985. Tällöin ”tunneäly” esiintyi Wayne Paynen tunnetutkimusta käsittelevässä väitöskirjassa. Tämän jälkeen noin vuosikymmen eteenpäin Daniel Goleman sai aikaan jotain, mikä vaikuttanee meissä edelleen tänä päivänä, kun puhumme tunneälystä. Goleman ikään kuin tutustutti ihmiskunnan tunneälytermille sekä tunneälyteorialle teoksessaan *Emotional intelligence* (1995). Tämän teoksen ydinajatuksena on, että tunneäly olisi avain ihmisten välisille suhteille ja niiden ylläpidolle. Goleman pohti varsinkin sitä, miten tunneälyn merkitystä ei olla tarpeeksi huomioitu älykkyyttä koskevissa tutkimuksissa. Daniel Golemanin, vuonna 1995 kirjoitetun tunneäly teoksen mukaan, tunneäly on jotain valtavan paljon suurempaa kuin kognitio.

Goleman tarkoittaa tunneälyllä kykyä sekä itsemme - että toisten ihmisten kohtaamiseen sekä kykyä olla yhteydessä omiin tunteisiimme niitä säädellen ja käsitellen.

Tunneälyä on tutkinut myös John Mayer ja Peter Salovay, jotka ovat tunneälyn alkuperäisen määritelmän takana (Köngäs 2018, 30). Eri teoreetikoiden tunneälyteoriat eroavat kuitenkin joiltain osin toisistaan. Mayerin ja Salovayn tunneälyteoriassa tunneäly on määritelty osaksi älykkyyttä, kun taas Golemanin ja Bar-Onin tunneälyteoriassa tunneälyyn on liitetty enemmän persoonallisuuden piirteitä ja sosioemotionaalisia taitoja. Alla oleva taulukko esittää tunneälymallien taustateoreettisia eroja Mayer- Saloveyn, Bar-Onin ja Golemanin teorioissa.

Taulukko 1. Tunneälymallien erottelua eri teoreetikoiden näkökulmasta Carusoa (2006) Ja Saarista (2007) mukaillen. Virtanen (2018, 55.)

	Tunneäly	Kiinnostuksen kohde	Yhtymäkohdat
Salovay- Mayer malli	Kiinnostuksen kohde	Emotionaalisen informaation älykäs hyödyntäminen	Yleis- tai standardi älykkyyshallit
Goleman malli	Piirre, ominaisuus	Selviytymiseen ja sopeutumiseen liittyvät piirteet ja ominaisuudet	Persoonallisuus ja -piirreteoriat
Bar-On malli	Kompetenssi	Opitut taidot ja kompetenssit tehokkaan toimintatavan taustalla	Työelämän kompetenssimallit

Vaikka tunneälyyn liittyviä teorialalleja on rinnakkain useita, ne jakavat kaikki yhteisen määritelmän, jonka mukaan tunneäly on kykyä säädellä ja tunnistaa tunteita itsessämme sekä toisissa ihmisissä (Virtanen 2018, 55). Tarkastelen tunneälyä tarkemmin Golemanin tunneteorian pohjalta, sillä Golemanin tunneälyteoriassa käsitellään tunneälyä sekä

tunnepohjaisten- että kognitiivisten kykyjen kautta. Golemanin mallissa tunneälyn käsittelyyn liittyy myös tärkeitä työelämässä tarvittavia taitoja, jotka ovat opettajuuden kannalta olennaisia (Virtanen 2018, 53).

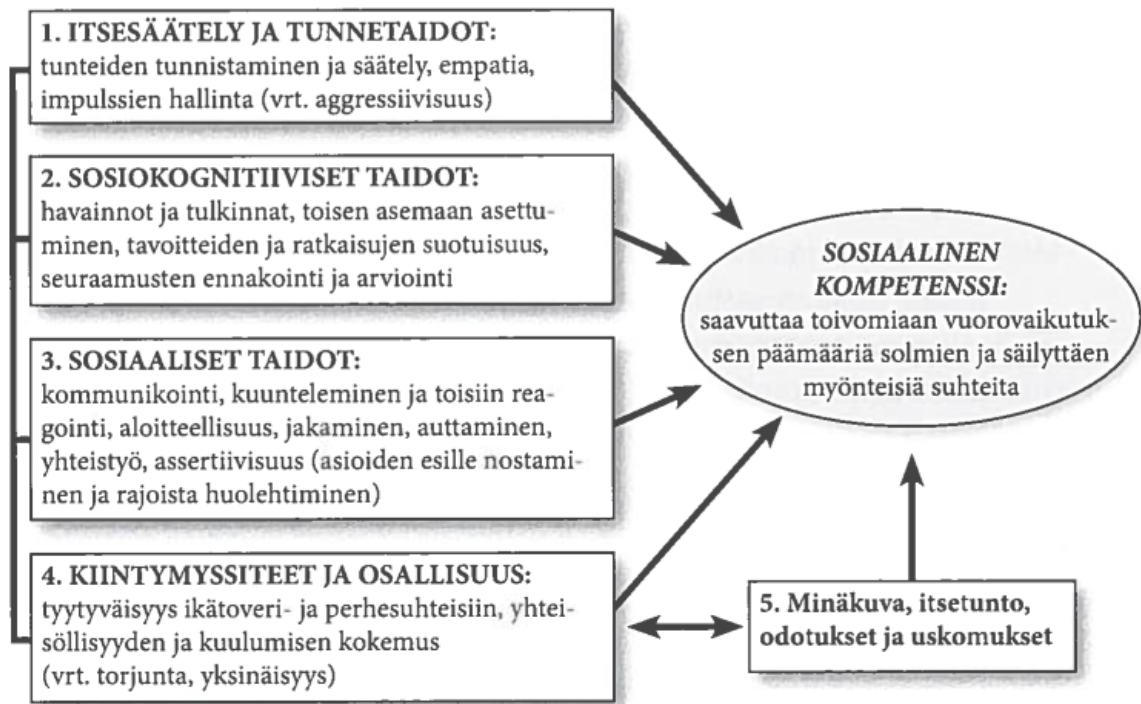
Golemanin tunneälyteoria koostuu osa-alueista, kuten **itsetietoisuudesta** (johon liittyy kyvyt ymmärtää itseämme, tunteitamme ja arvojamme), **motivaatiosta ja tavoitteellisuudesta** (johon liittyy kyvyt ohjautua elämässä toivottuun suuntaan, hallita stressiä ja palautua pettymyksistä) **empaattisuudesta, sosiaalisesta tietoisuudesta sekä vuorovaikutustaidoista**. Goleman painottaa, ettei yhden osa-alueen hallinta riitä, vaan osa-alueet muodostuvat kokonaisuudeksi, jotka kaikki ovat tunneälyn hallinnan kannalta tärkeitä. Goleman (1995) jakaa alkuperäisen tunneälymallinsa Salovayn ja Mayerin (1990) määritelmien avulla viiteen osa-alueeseen: 1. Omien tunteiden tiedostaminen (mitä ajattelemme ja miksi ajattelemme niin kuin ajattelemme) 2. Tunteiden hallinta (taidot kohdata hankalia tilanteita ja stressiä sekä toimia tavalla, joka on sekä itselle että muille hyväksi) 3. empatia 4. motivaatio ja 5. sosiaaliset suhteet (Köngäs 2018, 42–43; Virtanen 2018, 53.)

Lopuksi tunneälyyn liittyvät taidot kehittyvät eri tavoin ja eri nopeudella eri ihmisillä. Ympäristötekijät, kuten kasvatusta ja työpaikan ilmapiiri, vaikuttavat merkittävästi siihen, miten tunneäly kehittyy ihmisillä. Myös muut henkilökohtaiset asiat kuten erilaiset ihmissuhteet vaikuttavat tunneälyn kehittymiseen. (Haaranen, Mätäsjärvi & Rauas 2012, 11–12.)

2.3.1 Sosiaalinen kompetenssi

Tutkimukset osoittavat, että sosiaalinen kompetenssi on joukko sosioemotionaalisia- ja kognitiivisia kykyjä sosiaalisen kanssakäymisen onnistumisen mittaristossa (Neitola 2011, 17–18). Sosiaalinen kompetenssi tarkoittaa kykyä ylläpitää sekä luoda hyvin toimivia sosiaalisia ja emotionaalisia suhteita ja siitä puhutaan sosiaalisuutta ja sen toimivuutta kuvaavana käsitteenä (Neitola 2011, 17–18; Lappalainen, K. & Sointu, E. 2013). Sosiaalinen kompetenssi on sosioemotionaalisiin taitoihin liittyvä kokonaisuus päämääränä myönteisten ihmissuhteiden rakentaminen sekä niiden säilyttäminen (Poikkeus 2011, 86).

Sosiaalinen kompetenssi on seuraavassa Poikkeuksen (2011) kuviossa esitetty yläkäsitteeksi, johon liittyy joukko sosioemotionaalisia- ja kognitiivisia taitoja.

Kuvio 1. Sosiaalinen kompetenssi Poikkeuksen (2011, 86) esittämänä.

Sosiaalisen kompetenssiin vaikuttaa kyky säädellä ja tunnistaa omia tunteita, kyky olla empaattinen sekä kyky hallita negatiivisten tunteiden aiheuttamaa impulsiivista käyttäytymistä. Näitä taitoja kutsutaan **itsesäätely- ja tunnetaidoiksi**. Toisena sosiaaliseen kompetenssiin vaikuttaa **sosiokognitiiviset taidot**, jotka sisältävät havaintojen ja tulkintojen tekoa, toisen asemaan asettumisen taitoa sekä esimerkiksi suotuisten ratkaisujen tekokykyä ja seuraamusten ennakointia. Kolmannessa sosiaaliseen kompetenssiin vaikuttavassa osa-alueessa on **sosiaalisten taitojen** joukkio. Omaa sosiaalista kompetenssia tukee kommunikoinnin ja kuuntelemisen sekä toisiin reagoimisen taidot, asioiden jakamisen taito, toisten auttaminen ja yhteistyö sekä esimerkiksi omien ja toisten rajoista huolehtiminen. **Kiintymyssiteet ja osallisuus** sisältää tyytyväisyyden ikätovereihin ja perhesuhteisiin sekä tunteen yhteisöllisyydestä. Nämä neljä taito- ja tietoisuusaluetta vaikuttavat minäkuvaan, itsetuntoon, odotuksiin ja uskomuksiin, jotka yhdessä muodostavat sosiaalisen kompetenssin eli tietotaidot toimiviin sosiaalisiin suhteisiimme. (Poikkeus 2011, 86.)

2.3.2 Sosioemotionaalinen kompetenssi

Sosioemotionaalinen kompetenssi (SEK) viittaa taitoihin, jotka liittyvät tunteiden tunnistamiseen, ymmärtämiseen ja hallintaan vuorovaikutustilanteissa (Pekrun & Linnenbrink-Garcia 2014, 136; Lappalainen ym. 2013, 8–9). Sosioemotionaalinen kompetenssi on yhdistetty käsite sosiaalisen- ja emotionaalisen kompetenssin käsitteestä. Sosioemotionaalinen kompetenssi liittyy yhtenevästi sekä sosiaaliseen että emotionaaliseen kompetenssiin sisältäen näiden kahden käsitteen päällekkäisyyksiä ja alakäsitteitä. (Lappalainen ym. 2013, 119.) Lappalainen ym. (2013) näkevät sosioemotionaalisen käsitteen yleisesti ihmisen kykyinä positiivisten sosiaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen. Näiden kykyjen olemassaolo vaatii joukon taitoja sekä omien tunteiden ymmärtämiseen, tunnistamiseen ja hallintaan että toisten tunteiden tunnistamiseen ja ymmärtämiseen. (Lappalainen ym. 2013, 8–9.)

Sosioemotionaalinen kompetenssi on yksi tärkeimmistä opettajan ammatillisen pätevyyden osa-alueista ja sillä on merkittävä rooli opettajan ja oppilaiden välisen suhteen laadun kehittämisessä (Hargreaves 2016, 80). Sosioemotionaalinen kompetenssilla on myös tutkitusti yhteys oppimistuloksiin ja koulukiusaamisen ehkäisyyn (Brackett & Rivers 2020, 2). Tunnetaitojen, sosiaalisten taitojen ja empatian kehittäminen ovat keskeisiä sosioemotionaalisen kompetenssin osa-alueita (Mayer & Salovey 1997, 10).

Virtanen (2013) avaa opettajan emotionaalista kompetenssia opettajan taitoina ymmärtää ja tunnistaa työssään sekä omia että toisten tunteita. Hän myös määrittelee, että opettajan työn vuorovaikutuksellisen luonteen vuoksi emotionaalinen kompetenssi nousee väistämättä sen keskiöön. Emotionaalisesti kompetentti opettaja on tutkitusti emotionaalisesti itsetietoinen, joka tarkoittaa, että opettaja kykenee kuuntelemaan omaa sisäistä itseään ja käsittelemään tunteiden vaikuttavuutta sekä itsessä että toisissa ihmisissä. Emotionaalisesti itsetietoinen opettaja omaa myös hyvän itsetietoisuuden ja kehittää tätä tietoisesti. (Virtanen 2013, 65, 208–209.) Opettajan emotionaalinen kompetenssi on tärkeä osa opettajan ammattitaitoa, ja sen kehittäminen edistää opettajan hyvinvointia ja auttaa opettajaa selviytymään haastavista tilanteista opetustyössä. Sosiaalisen kompetenssin avulla opettaja kykenee luomaan positiivista oppimisilmapiiriä, joka tukee oppilaiden hyvinvointia ja oppimista sekä lisää mahdollisuuksia käyttää monipuolisia ja toimivia opetusmenetelmiä. (Virtanen 2013, 66.) Virtanen (2013) korostaa, että opettajan SEC vaikuttaa suoraan oppilaiden hyvinvointiin ja oppimiseen. Jotta opettajat kykenevät kehittämään sosioemotionaalisia taitojaan on taustalla oltava tunne-elämään liittyvää älykkyyttä. (Virtanen 2013, 66, 72.)

3 Koulun tehtävä lapsen tunnetaitojen tukemisessa

Koulussa koetaan valtavasti erilaisia tunteita, ja koulun henkilökunnan (erityisesti opettajan) tehtävä on huolehtia lasten tunteiden säätelyn, sietämisen, tunnistamisen sekä niiden ilmaisemisen kehittymisestä ja tukemisesta. (Tomperi ym. 2022, 21). Koulutuspolitiikassa on nostettu esille tarve lasten ja nuorten sosiaalisten, emotionaalisten, vuorovaikutuksellisten ja yhteistyötaitojen kehittämiseksi koulumaailmassa. Koulumaailmassa sekä oppilaiden että työyhteisön sosioemotionaalista hyvinvointia ei ole kuitenkaan seurattu systemaattisesti. Varsinkin ne oppilaat, joilla on erityisen tuen tarpeita, eivät ole Lappalaisen ym. (2013) mukaan saaneet riittävää apua näillä osa-alueilla. Käyttäytymisen ja tunne-elämän taitojen hallinta on yhtä tärkeää kuin minkä tahansa muun aineen opetus. Koulussa tarvitaan toimeen tulemistä toisten kanssa, itsesäätelytaitoja, sosiaalisen tiedon käsittelyn taitoa, emotionoiden tunnistamista ja säätelyä. (Lappalainen ym. 2013, 10.)

Jalovaaran (2005) mukaan tunnetaidot ovat alati kehittyviä taitoja ja yksi koulun tehtävistä on edesauttaa näiden taitojen kehittymistä. Hän mainitsee myös tunnekeskustelun tärkeyden jokaisessa työyhteisössä; tunnekeskustelu lisää myönteistä ilmapiiriä ja kehittää työyhteisössä toimivien tunneälyä. Opettajien tunneäly on välttämätöntä oppilaiden tunnetaitojen kehittämisen kannalta. (Jalovaara. 2005, 95.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014) mainitsevat koulun yhtenä tärkeänä tehtävänä oppilaan hyvinvoinnin kokonaisvaltaisen edistämisen laaja-alaisissa kokonaisuuksissa (POPS 2014, 21–22) seuraavasti:

” Kouluyhteisössä oppilaat saavat kokemuksia vuorovaikutuksen merkityksestä myös omalle kehitykselle. He kehittävät sosiaalisia taitojaan sekä oppivat ilmaisemaan itseään eri tavoin..., Oppilaita ohjataan arvostamaan ja hallitsemaan omaa kehoaan ja käyttämään sitä tunteiden ja näkemysten, ajatusten ja ideoiden ilmaisemiseen. ” (L2, 21)

Sekä;

” Kouluyhteisö ohjaa ymmärtämään, että jokainen vaikuttaa toiminnallaan niin omaan kuin toistenkin hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen. Oppilaita kannustetaan huolehtimaan itsestä ja toisista, harjoittelemaan oman elämän ja arjen kannalta tärkeitä taitoja sekä lisäämään ym- päristönsä hyvinvointia. Oppilaat oppivat perusopetuksen aikana tuntemaan ja

ymmärtämään hyvinvointia ja terveyttä edistävien ja sitä haittaavien tekijöiden sekä turvallisuuden merkityksen ja hakemaan niihin liittyvää tietoa.” (L3, 22)

3.1 Opettajan ja kasvattajan tunnetaidot

Tutkimusten mukaan opettajien tunnetaidoilla on todettu olevan merkitystä sekä opettajan ja oppilaiden hyvinvoinnille - että oppimisen ja opettamisen onnistumiselle. (Sutton, R.E., & Wheatley, K.F. 2003, 332). Myös opettajat itse ovat yhä enenevässä määrin nostaneet esille tunnekasvatuksen merkitystä kouluissa (Jalovaara 2005, 54).

Jääskisen (2017) mukaan lasten vanhemmat ovat aina ensisijaisesti vastuussa lapsen tunnetaitojen kehittymisen tukemisessa. Koulu on seuraavassa merkityksellisessä asemassa tukemassa lasta tunne-elämän kehittymisessä, jos vanhemmat eivät kykene vastaamaan lapsen tunnekehityksellisiin tarpeisiin. (Jääskinen 2017, 174–175.)

Nevalainen & Nieminen (2010) mainitsevat teoksessaan *Opettajan psykologia*, että opettajalle ei riitä pelkkä opetettavan aineksen hallinta, vaan opettajalla on oltava psykologista tietotaitoa. Hyvän opettajan sanotaankin olevan työssään myös hyvä psykologi. (Nevalainen ym. 2010, 1.)

Niin Nevalainen ym. (2010) kuin Jalovaarakin (2005) mainitsevat, että tunnetaidot ovat avain asemassa kaikissa ammateissa, jotka ovat vuorovaikutuksellisia. Myös perusopetuksen opetussuunnitelman (2014) mukaan opettajan työhön kuuluu tunne- ja vuorovaikutustaitojen opettamista osana laaja-alaisia kokonaisuuksia. Opettaja käyttää näiden taitojen opettamiseen vahvasti omaa persoonallisuuttaan ja temperamenttiaan, joka on kaikilla opettajilla erilainen. Opettaja ammentaa tunnekasvatukselliseen opetukseensa esimerkkejä omista tunnekokemuksistaan. Tunnekokemusten avaaminen riippuu pitkälti ihmisen persoonallisuudesta ja siitä, miten paljon opettaja on valmis itsestään ja elämästään avaamaan oppilaille. (Nevalainen ym 2010, 130–131.)

Opettajalta vaaditaan yhä enemmän neuvokkuutta ja myötäelämisen taitoja työssään. Opettajan työssä tärkeänä pidetään erilaisten oppilaiden kohtaamista ja oppilaiden taustojen tunnistamista. Opettajan on tärkeä tunnistaa erityisesti käytös- ja oppimishäiriöiden taustalla kytevät tunne-elämän ongelmat. (Sutton, R.E., & Wheatley, K.F. 2003, 334–336.) Jotta opettaja kykenee perehtymään syvällisemmin lapsen tunne-elämään, on katse kiinnitettävä myös lapsen elinympäristöön, erityisesti kotiin ja vanhempiin. Tämä kysyy opettajalta niin ikään ”tunnetaitavaa” vuorovaikutusta myös vanhempien suuntaan. Asioiden käsittely vanhempien

kanssa voi usein kuitenkin hermostuttaa kokeneempiakin opettajia. (Sutton, R.E., & Wheatley, K.F. 2003, 334.)

Taitavaksi kasvattajaksi määritellään Jalovaaran (2005) mukaan kasvattaja, joka näkee normaaleissa kouluarjen tilanteissa mahdollisuuden tunnetaitojen kehittymiselle. Opettaja toimii tunnekasvattajana ikään kuin antaen lapselle eväitä ongelmien ratkomiseen, tunteiden sekä impulssien käsittelyyn ja säätelyyn sekä yleiseen ”oikeelliseen” toimintaan vuorovaikutussuhteissa. (Jalovaara 2005, 42–45, 96–97.)

Opettajan kyvyttömyys tunteiden ilmaisuun ja käsittelyyn vaikeuttaa opettajan tekemää tärkeää kasvatuustyötä. Tutkimusten mukaan oppilaat vaikuttuvat herkästi opettajan mielentiloista ja kärsivät opettajan kyvyttömyydestä hallita tunteitaan. Kyvyttömyys tunteiden käsittelyssä tai ilmaisussa vaikuttaa esimerkiksi ruumiilliseen toimivuuteen ja sitä kautta myös oppilaiden tunteisiin opetustilanteissa. Jos tunteita ei käsittele, keho käsittelee ne puolestamme esimerkiksi kohonneen verenpaineen muodossa, jota toisin sanoen kutsumme työelämässäkkin tutummin stressiksi. (Jalovaara 2005, 54) Tunnetaitojen opettamisessa tärkeää on, että virassa olevat opettajat tunnistavat itse omat tunne- ja vuorovaikutustaitonsa ja osaavat hyödyntää näihin liittyvää tietotaitojaan suhteessa oppilaisiinsa. (Sutton, R.E., & Wheatley, K.F. 2003, 340–342.)

Opettajien jaksamisesta tulisi pitää myös työyhteisöissä yhteisesti huolta, jotta opettajalla on itsellään mahdollisuus ylläpitää voimavarojaan oppilaiden suuntaan. Blombergin (2008) mukaan peruskouluissa on edelleen työyhteisöjä, joissa ei oteta kaikkia mukaan tai toivotulla tavalla huomioon. (Blomberg 2008, 154.)

Opettajan työn tärkeimpiin tehtäviin kuuluu taidot hallita ryhmiä ja toimia yhteistyössä oppilaiden, oppilaiden vanhempien sekä muun kouluyhteisön kanssa. Näiden taitojen hallintaan opettaja hyötyy taidoista kohdata omaa sekä muiden tunne-elämää. Opettajan persoonan keskiössä on tunteet, joiden hallinta ja säätely on pitkälti vaikutuksessa opettajan työn sujuvuuteen. (Juuso, Kielinen, Kuure & Lindh 2010, 40, 42.)

Opettajan omien tunteiden tunnistaminen ja ymmärtäminen auttaa opettajaa muodostamaan toimivat arvovaltasuhteet luokassa. Jotta opettaja pystyy tunnistamaan omia tuntemuksiaan, on opettajan pysähdyttävä sekä toiminnan että ajattelunsa äärelle vuorovaikutustilanteiden keskellä. Koulun hektisessä arjessa ei ole aina aikaa sen syvemmille tunteiden tulkinnoille,

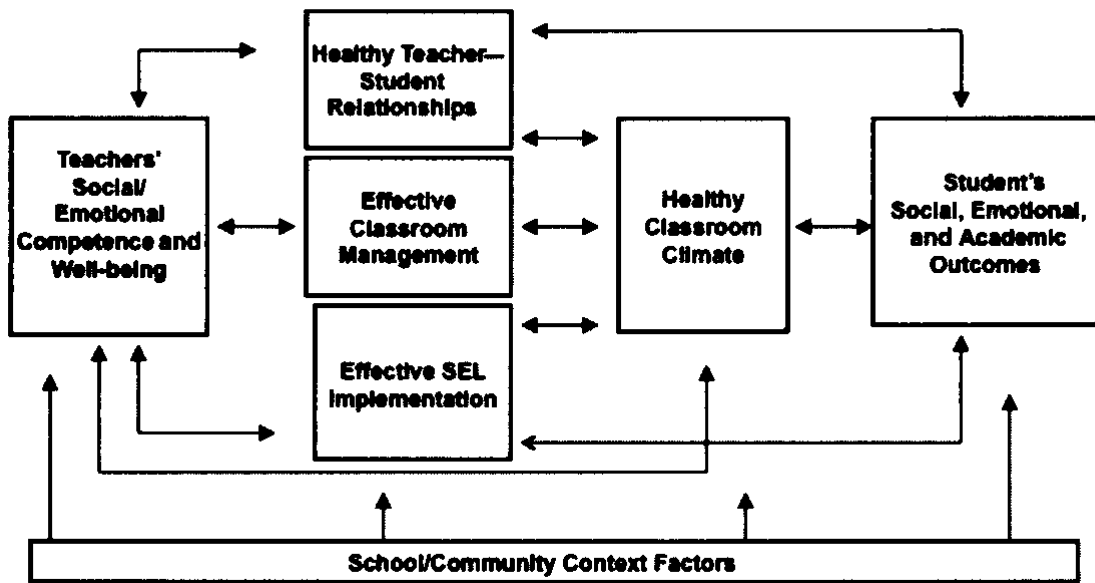
mutta tunteille ajan antaminen edesauttaa elinikäisen henkisen kasvun toteutumista. (Juuso ym. 2010, 43–44.)

3.2 Opettajan tunneäly

Opettajan tunneälyn käsite on määritelty opettajan kyvyiksi ymmärtää, havaita ja hallita sekä omia- että oppilaiden tunteita ja reagoida niihin sopivalla tavalla (Aunola & Nurmi, 2005, 147). Kansanen (2015) toteaa, että suomalaisessa koulutusjärjestelmässä opettajan tunneäly on tunnistettu keskeiseksi taidoksi osana opettajan ammattitaitoa.

T.V. Ramana (2013) toteaaakin, että hyvät opettajat tarvitsevat vahvan tunneälyn. Opettajien on helpompi käsitellä oppilaitaan silloin, kun heillä itsellään on emotionaalista älykkyyttä eli tunneälyä. Emotionaalisesti älykkäät opettajat kykenevät rakentamaan hyvin toimivia vuorovaikutussuhteita oppilaisiinsa, kasvattamaan oppilaidensa motivaatiota sekä keskittymään oppilaidensa vahvuuksien huomioimiseen. Opettajien emotionaalisen älykkyyden puute vaikuttaa luokkahuoneessa vallitsevaan ilmapiiriin ja siten lisää myös oppilaiden ongelmakäyttäytymistä. (Jennings & Greenberg 2009, 493–494.) Niin Ramana (2013) kuin Jennings ym. (2009) ovat yhtä mieltä siitä, että emotionaalisesti älykkäät opettajat kykenevät auttamaan oppilaitaan ratkomaan vertaiskonflikteja, säätelemään tunteitaan sekä edistämään oppilaidensa emotionaalista ja sosiaalista kehitystä (Ramana 2013, 19; Jennings ym. 2009). Tunneälykkäät opettajat havaitsevat paremmin oppilaidensa tunteiden muutokset ja ymmärtävät niiden syitä, joka auttaa heitä reagoimaan niihin oikealla tavalla. Tämä edistää oppilaiden sitoutumista oppimiseen. (Pekrun, Elliot & Maier, 2009, 155.)

Jennings ym. (2009) esittävät opettajan sosiaalisen ja emotionaalisen kompetenssin vaikutuksia oppilaiden ja opettajien hyvinvointiin (kuvio 2). Kuviosta voidaan huomata, että opettajan emotionaalinen ja sosiaalinen älykkyyys edesauttaa hyvän opettajaoppilassuhteen muodostumista, luokkahuoneen tehokasta hallintaa sekä oppilaiden päämäärien toteutumista. Jatkumona on, että toteutuessaan ne muodostavat luokkaan terveen ilmapiirin ja ympäristön, jossa oppilaat oppivat sekä osaavat toimia sosiaalisesti ja emotionaalisesti hyvin.

Kuvio 2. Jennings ym. (2009, 494.) esittämä kuvio opettajan sosiaalisen ja emotionaalisen kompetenssin vaikutuksista oppilaisiin sekä luokahuoneeseen.

Edellä mainitut tutkimukset osoittavat, että opettajat tarvitsevat emotionaalista älykkyyttä sekä hyötyvät tunneälytaidoistaan opettajan työssä. Myös Virtanen (2013) on tutkinut väitöskirjassaan opettajien tunneälyä. Virtanen selvitti opettajien ja opettajiksi valmistuvien arvioita omista tunneälytaidoistaan ja niiden merkityksestä opettajan työssä. Tämän lisäksi tässä tutkimuksessa selvitettiin tunneälytaitojen yhteyttä toisiinsa. Tunneälytaitoihin lukeutuu hänen mukaansa neljä teemaa alalukuineen, pääteemat ovat 1. **Itsetietoisuus**, 2. **itsehallinta**, 3. **sosiaalinen tietoisuus** sekä 4. **henkilösuhteiden hallinta**. Tutkimus osoittaa, että opettajien vahvimpiin tunneälytaitoihin kuuluu empaattisuus, joka kuuluu teeman *sosiaalinen tietoisuus* alalukuun. (Virtanen 2013, 127.)

Virtasen (2013) tutkimuksessa selvitettiin myös opettajien ja opettaja opiskelijoiden arvioita tunneälytaitojen merkityksellisyydestä opettajantyössä. Opettajat arvioivat tunneälytaidot hyvinkin keskeisiksi. Opettajan työn kannalta tärkeimpinä ja keskeisimpinä tunneälytaitoina opettajat pitivät empaattisuutta, taitoja hallita konflikteja, itsekontrollia ja ryhmä- sekä yhteistyötaitoja (Taulukko 2, tummennetut kohdat). Tämän lisäksi opettajat painottivat selkeästi kodin- ja koulun yhteistyön tärkeyttä sekä kykyä pysyä rauhallisena ja hallita omaa ajatteluaan stressaavissa tilanteissa. (Virtanen 2013, 127.)

Taulukko 2. Tunneälyyn liittyvät teemat (Virtanen 2013, 127).

I ITSETIETOISUUS 01 Emotionaalinen itsetietoisuus 02 Itsetuntemus 03 Itseluottamus
II ITSEHALLINTA 04 Itsekontrolli 05 Luotettavuus 06 Sopeutumiskyky 07 Suorituskyky 08 Aloitteellisuus 09 Optimismi
III SOSIAALINEN TIETOISUUS 10 Empaattisuus 11 Organisaatiotuntemus 12 Palvelualltius
IV HENKILÖSUHTEIDEN HALLINTA 13 Kannustavuus 14 Vaikutusvalta 15 Kyky kehittää toisia 16 Kyky käynnistää muutoksia 17 Taito hallita konflikteja 18 Ryhmä- ja yhteistyötaito

Opettajan tunneälyyn vaikuttaa loppujen lopuksi monia eri tekijöitä, kuten opettajan koulutus, kokemus ja persoonallisuus. Erilaisten koulutusten kautta voidaan harjoitella tunneälytaitoja, mutta opettajan persoonallisuudella on iso vaikutus opettajan tunneälykkyyden muodostumiseen. (Aunola & Nurmi 2005, 147.)

3.3 Opettaja- oppilassuhde

Opettajan ja oppilaan välistä vuorovaikutussuhdetta voidaan kuvata Pertti Kansasen (2014) mukaan tieteellisemmin nimellä *pedagoginen suhde*. Termi on tullut ensimmäistä kertaa tutuksi sosiaalipedagogi Herman Nohlin määrittelemänä, vuonna 1920. Pedagoginen suhde on vuorovaikutussuhde, jossa kahden ihmisen välillä vallitsee kasvatuksellinen ja opetuksellinen rakkaus (Hämäläinen 2017, 153).

Nevalainen ja Nieminen (2010) mainitsevat, että opettaja on oppilaalleen merkittävä aikuismalli. Opettaja kulkee oppilaansa mukana monen vuoden ajan opettaen ja kasvattaen lasta. Jos lapsi ei esimerkiksi saa riittävää tukea kotona, voi opettajasta muodostua lapselle eräänlainen ”vanhemman korvike”. (Nevalainen ym. 2010, 70–71.) Hosio (2021) tutkii opettajan välittävää relationaalisuutta oppilaita kohtaan. Opetus ja kasvatustapahtuma on Hosion (2021) mukaan aina vuorovaikutuksellinen tapahtuma, jossa siinä toimivat ovat tiiviissä suhteessa toisiinsa. Tämän suhteen toimivuus vaikuttaa molempien osapuolten itseluottamukseen sekä oppilaan omiin käsityksiin itsestään oppijana. Opettajan kasvatuksellisen aseman vuoksi, suhde oppilaisiin on oltava empaattinen ja vuorovaikutteinen. Näin opettajaoppilassuhteessa luodaan perustaa vahvalle kasvulle ja kehitykselle. (Hosio 2021, 29–30.) Niin kuin Nevalainen ym (2010) ja Hosio (2021), myös Ranta (2022) alleviivaa opettajaoppilassuhteen merkityksellisyyttä. Hyväksi koettu vuorovaikutussuhde opettajan ja oppilaan välillä lisää oppimismotivaatiota sekä sitoutuneisuutta toimintaa kohtaan sekä sen on todettu vaikuttavan myönteisesti lapsen myöhäisempään kehitykseen. (Hosio 2021, Nevalainen ym. 2010, Ranta 2022, 56.)

Opettaja-oppilassuhde on keskeinen osa koulutusjärjestelmäämme, ja sen merkitystä oppilaiden oppimistuloksille on tunnustettu laajalti (Vainikainen 2014, 15). Opettaja-oppilassuhteen merkitystä on tutkittu monissa tutkimuksissa, joissa on todettu sen vaikutus oppilaiden oppimistuloksiin, motivaatioon ja koulumyönteisyyteen (Vainikainen 2014, 27; Pekrun ym. 2009, 50). Esimerkiksi Joensuun yliopiston kasvatustieteen professori Mari-Pauliina Vainikainen on todennut tutkimuksessaan, että hyvä opettajaoppilassuhde on yksi tärkeimmistä tekijöistä oppimistulosten saavuttamisessa (Vainikainen 2014, 21).

Opettaja-oppilassuhteessa keskeistä on luottamuksellisen ja kunnioittavan vuorovaikutussuhteen rakentaminen. Suomen koulutusjärjestelmässä opettajilla on korkea arvostus, ja opettajan tulee kohdata oppilaansa yksilöinä, joilla on omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Tämä lähestymistapa luo turvallisen ja kannustavan oppimisympäristön, jossa oppilaat voivat tuntea olevansa tärkeitä ja arvokkaita osana kouluyhteisöä. (Vainikainen 2014, 56.) Kautto-Knapen (2021) tutkimuksen aineistoperustainen lamaantumisteoria osoittaa, että negatiivinen vuorovaikutussuhde oppilaan ja opettajan välillä sen sijaan heikentää oppilaan suoriutumista koulussa. Negatiiviseksi koettu opettaja-oppilassuhde lamaannuttaa oppilasta sekä aiheuttaa monia negatiivisia tuntemuksia, kuten pelkoa, häpeää ja ärsyyntymistä. Koulusuoriutumiseen vaikuttava motivaatio muodostuu usein myös koetusta vuorovaikutuksesta opettajan kanssa. Jos opettajan kanssa on koettu negatiivisia vuorovaikutustilanteita, syntyy oppilaalle yllä mainittuja ikäviä tunteita, jotka vaikuttavat haluun oppia. (Kautto-Knape 2012, 64–70.)

Tutkimusten mukaan hyvä opettajaoppilassuhde edistää oppilaiden sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja sekä yleistä hyvinvointia (Pekrun ym. 2009, 60). Myös oppilaiden itsetunto, itsearvostus ja oppimismotivaatio paranevat, kun he tuntevat olonsa arvostetuiksi ja kuulluiksi opettajan kanssa käytävissä vuorovaikutustilanteissa (Pekrun ym. 2009, 62; Vainikainen 2014, 49).

4 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän kvalitatiivisen pro gradu tutkielman tutkimustehtävänä oli selvittää luokanopettajien näkemyksiä omista tunnetaidoistaan sekä tunnetaitojen merkityksellisyyttä osana opettajan ammattia. Tutkimuskysymyksiin on haettu vastauksia haastattelemalla kuutta Varsinais-Suomen alueen peruskouluissa toimivaa opettajaa. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisiksi opettajat arvioivat omia tunnetaitojaan?
2. Miten opettajat arvioivat tunnetaitojensa merkityksen luokanopettajan työssä?

5 Tutkimuksen toteutus

5.1 Tutkimuksen lähestymistapa

Tämä pro gradu- tutkielma toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tilastolliset yleistyksiset eivät ole olennaisia, vaan pyritään syvällisemmin ymmärtämään ilmiötä, tiettyä toimintaa tai tapahtumaa. Laadulliselle tutkimukselle ominaisia ilmauksia ovat kvalitatiivinen, ihmistieteellinen, ymmärtävä, tulkinnallinen ja pehmeä. Vaikka kaikki näistä termeistä kuvaavat laadullista tutkimusta hyvin, ne eivät yksin riitä selittämään laadullisen tutkimuksen kokonaisuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2008, 85, 10–11.)

Laadulliseen tutkimukseen perehtyvät oppaat eivät kaikki suinkaan kerro samasta asiasta, mutta jokaisesta laadullisesta tutkimuksesta kertovasta teoksesta voidaan löytää niitä asioita, jotka selittävät laadullista tutkimusta. Laadullisen tutkimuksen yksi peruskysymyksistä onkin, millainen sen suhde on teoriaan ja tarvitaanko sitä. Teoria on välttämätön osa laadullista tutkimusta. Vaikka termi *teoria* on monisyinen ja arkikielessämmekin huolettomasti käytetty, on sillä laadullisen tutkimuksen kannalta oleellinen merkitys. Tutkimuskäytössä *teorialla* viitataan tutkimuksen viitekehykseen eli sen teoreettiseen osuuteen. Tutkimuksessa teorialla ja viitekehysellä tarkoitetaan ikään kuin samaa asiaa; teoria ja viitekehys muodostavat käsitteiden ja niiden välisten merkityssuhteiden siteen. (Tuomi ym. 2018, 16–18.)

Yksi tärkeistä kvalitatiivisen tutkimuksen osa-alueista on aineistolähtöinen analyysi, jossa tutkija käsittelee keräämäänsä aineistoa ja pyrkii jäsentämään sitä ja tunnistamaan siitä esiin nousevia teemoja ja merkityksiä (Eskola & Suoraranta 2018, 133). Tämän pro- gradu tutkielman aineistoa käsiteltiin aineistolähtöisesti kuitenkin hyödyntäen teoriataustaa ikään kuin sen viitekehysenä. Eskola ym. (2018) mukaan aineistolähtöisessä analyysissä tutkija ei lähtökohtaisesti oleta tutkittavasta aineistosta mitään vaan pyrkii rakentamaan merkityksiä ja tulkintoja aineistostaan. Aineistolähtöisessä analyysissä on mahdollista hyödyntää erilaisia menetelmiä, kuten esimerkiksi teemoittelua ja avointa koodausta. (Eskola ym. 2018, 134.) Tässä tutkielmassa aineisto on teemoiteltu aineistolähtöisesti.

Kun aineistoa koodataan avoimesti, tutkija käy läpi koko aineistonsa ja etsii siitä merkityksellisiä kohtia esimerkiksi symbolein, värein tai sanoin. Tämän jälkeen tutkija pyrkii järjestämään koodatut löydökset ja niiden väliset suhteet, jotta hän kykenee tunnistamaan esiin

nousevia merkityksiä ja teemoja. Teemojen tunnistaminen voi perustua yleisesti joko johonkin teoreettiseen viitekehykseen tai itse aineistosta nouseviin teemoihin. (Eskola ym. 2018, 137–138.) Tässä tutkimuksessa teemat nousivat haastatteluista saadusta aineistosta hyödyntäen teoriasta saatua tietoa.

5.2 Aineistonkeruumenetelmät

Tämän pro-gradu tutkielman aineiston keruu suoritettiin laadullisen teemahaastattelun menetelmällä, joka on jäsenelty teoriataustaa hyödyntäen. Tiaisen (2014) mukaan laadullisessa tutkimuksessa haastattelu on usein ainoa tai ainakin yksi tutkimukseen käytettävistä aineiston keruun menetelmistä. Jotta haastattelututkimus on validi tutkimuskäyttöön, on sille asetettava tiettyjä vaatimuksia. Vaatimukset koskevat aineistonkeruu- ja analyysitapoja. Haastattelututkimuksessa sekä aineiston keruu- että analyysitapojen on oltava systemaattisia. Tutkimushaastatteluissa voidaan erotella ainakin kaksi sen perustyyppiä; teemahaastattelu ja lomakehaastattelu eli ns. ”strukturoitu” haastattelu. (Tiainen 2014, 2.) Käytän omassa pro-gradu tutkielmassani aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelua. Tiaisen (2014) mukaan teemahaastattelu eroaa lomakehaastattelusta sen vapaamuotoisuudellaan ja haastattelu etenee haastattelijan määräämien teemojen eli aihepiirien mukaisesti. Strukturoidussa lomakehaastattelussa käytetään taas valmiiksi luotuja kysymysluetteloita. Haastattelututkimusta käytetään yleisesti silloin, kun tutkimus keskittyy ihmistieteisiin ja ihmistä halutaan ymmärtää syvällisemmin. Laadullisessa tutkimuksessa käytettävä teemahaastattelu on ikään kuin haastattelijan näyte aiheeseen perehtyneisyydestä, ammattitaidosta ja vuorovaikutusosaamisesta. Teemahaastattelu on sujuvasti etenevää dialogia haastattelijan ja haastateltavan välillä, ilman ennalta määrättyjä kaavoja. (Tiainen 2014, 2–3.)

Taulukko 3. Erilaisten haastattelumetodien vertailua Tiaista (2014) mukaillen. *Oman pro-gradu tutkielmani haastattelumenetelmä.

Haastattelumetodi	Teemahaastattelu *	Avoin haastattelu	Lomakehaastattelu
Kysymysten muotoilu	Suosituskysymykset ja aihepiirit	Vapaa	Täsmälliset kysymykset, kiinteä
Kysymysalue	Teema määrätty	Vapaa	Tiukasti määrätty
Osallistujamäärä	Melko pieni	Muutama osallistuja	Suuri
Saatu tieto	Syvää	Syvää	Pintapuolista
Työmäärä analyysivaiheessa	Suuri työmäärä	Suuri työmäärä	Pieni työmäärä

Käytin teemahaastattelussani **teoriaohjaavaa aineistonkeruumenetelmää**, joka tarkoittaa teoriataustasta poimittujen käsitteiden käyttöä osana teemahaastattelua. Tutkimuskentälle mennään valmiiden käsitteellisten mallien kanssa (Tiainen. 2014, 4).

Haastattelussa käytetyt teemat nousivat tähän tutkimukseen tutkitusta teoriataustasta. Tutkimuksen haastattelutilanteissa läsnä oli haastattelija sekä haastateltava. Kysyin neljään teemaan kuuluvat kysymykset alustaen ne ennen haastattelun virallista aloittamista (äänitys) ja annoin haastateltavan vastata vapaamuotoisesti ja ajallaan niin, ettei keskeytyksiä tai johdatteluja osaltani syntynyt. Kuuntelin haastateltavan vastaukset ja esitin tarvittaessa apukysymyksiä tarkennukseksi.

Toteutin teemahaastattelun neljän kysymyksen haastatteluna. Haastattelukysymykseni koostuivat yhdestä pääkysymyksestä (tummennetut) ja apukysymyksistä, joita tarpeen tullen kysyin. Teemahaastattelun kysymykset löytyvät tutkielman lopusta s. 56. (Liite 1)

5.3 Tutkimuksen osallistajat

Kokosin tutkimukseen osallistajat Varsinais-Suomessa virassa toimivista erityis- ja luokanopettajista. Tutkimukseen osallistui kaksi Varsinais-Suomen alueella virassa toimivaa erityisopettajaa ja neljä luokanopettajaa. Tähän tutkimukseen osallistuvien valinnassa tärkeää

oli, että heillä on halu ja kyky vastata tutkittavaan aiheeseen. Osallistujat kerättiin tutkijan kontaktien kautta joko työpaikoilta kasvotusten tai puhelimitse. Tiaisen (2014) mukaan laadullisen tutkimuksen yhtenä tavoitteena on saavuttaa ilmiön monia eri käsityksiä ja vaihteluvälejä. Tämä onnistuu parhaiten silloin, kun haastateltavien joukko on mahdollisimman monipuolinen. (Tiainen 2014, 18–19.)

Valitsin tutkimukseeni tarkoituksellisesti eri ikäisiä mies- sekä naisopettajia, jotta saisin aineistostani mahdollisimman monipuolista. Sukupuolta tai ikää ei kuitenkaan pidetty tutkimuksen tulosten kannalta validina. Tiainen esittelee tutkimuksen osallistujiin liittyviä muita kriteerejä, joita ovat esimerkiksi työ, terveys, asuinpaikka, harrastukset, perhetilanne tai uskonnollinen vakaumus. Nämä tulee aina määritellä tapauskohtaisesti, tutkimuksen tarpeiden mukaan. (Tiainen 2014, 18–19.) Tässä tutkimuksessa tutkimukseen haettiin osallistujia erityisesti ammatin (luokanopettaja) ja työkokemuksen (virassa oloaika) perusteella, sillä tutkimukseni aihe ei kaivannut sen tarkempia taustatietoja haastateltavilta. Halusin tutkimukseen osallistuvien olevan virassa toimivia opettajia, sillä koin, että kokemus on kartuttanut emotionaalista tietotaitoa. Myös haastattelulomakkeessa (liite 1) oli useita kysymyksiä, jotka kaipasivat vastauksia työelämän kautta karttuneista kokemuksista.

5.4 Aineiston hankinta

Tiaisen (2014) mukaan haastattelututkimuksella on tarkoitus saada tietoa todellisuudesta eli tiedolla on tässä tarpeen selvittää, miten asiat ovat todellisuudessa tapahtuneet. Haastattelutilanteessa on oleellisen tiedon kannalta huomioitava haastattelutilanteeseen liittyviä seikkoja. Haastateltavan puhe ja käytös on usein kiinni haastattelutilanteesta; haastateltava pohtii usein, millaista tietoa tutkija odottaa haastateltavalta. Haastattelussa myös haastattelijalla on haastateltavan silmissä tietynlainen auktoriteettinen asema, joka ohjaa haastateltavaa usein miellyttämisenhaluun. Haastattelijan on tästä syystä tärkeää hallita omien ajatuksiensa ja mielipiteidensä sekoittuminen haastateltavan omaan ajatteluun ja puheeseen. Kuitenkin tutkijan vastuuna on pyytää tutkittavaa avaamaan ja perustelemaan ajatuksensa. (Tiainen 2014, 12–14.)

Ennen haastatteluiden aloittamista olin haastateltaviin yhteydessä sähköpostilla, viestillä tai puhelimitse, jolloin sovin haastatteluille sopivat ajankohdat. Pidin yhden haastattelun kasvotusten ja muut viisi (5) haastattelua pidin Zoomin kautta videoyhteyksien välityksellä. Äänitin kasvokkain pidetyn haastattelun Apple iPhone puhelimen sanelin applikaatiolle.

Zoomin välityksellä pidetyt haastattelut äänitettiin Zoomin omalla record- toiminnolla. Kaikki äänitteet tallennettiin heti haastattelujen jälkeen tietokoneelle, salasanaalla suojattuun työpöytäkansioon. Aineisto litteroitiin käsin erilliselle Word- tiedostolle. Haastattelujen kestossa oli selvää hajontaa, riippuen haastateltavan tavasta ja tahdistaa puhua. Kaikki äänitetyt (Taulukko 4) haastattelut olivat kestoiltaan alle tunnin. Haastatteluajkaan ei ole laskettu esimerkiksi alustavaa keskustelua haastattelun rakenteesta tai eettisistä kysymyksistä, eikä muuta haastattelun ulkopuolella käytyä yleisistä keskustelua esimerkiksi siitä, miltä haastattelu lopulta haastateltavasta tuntui.

Taulukko 4. Haastateltavat ja haastattelujen kesto. *Haastateltavat ilmoitettu Pseudonimillä anonymiteetin suojaamiseksi.*

Haastateltavat	Haastattelun kesto (min:sek)
(Mirkku)	-47:38
(Petrus)	-27:00
(Susku)	-25:43
(Nanna)	-17:14
(Sulo)	-14:65
(Roppe)	-18:17

5.5 Aineiston analyysi

Käytin aineistoni analysoinnissa aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysissä pyritään etsimään aineistosta yhtäläisyyksiä, eroavaisuuksia sekä tiivistämään aineistosta sen tärkein anti. Sisällönanalyysistä puhutaan tyypillisesti myös silloin, kun tekstin muodossa olevaa aineistoa kuvaillaan sanallisesti. (Saaranen – Kauppinen ym. 2009, 97–98.)

Alkuperäinen suunnitelmani oli, että lähtisin analysoimaan aineistoani Virtasen esittämän tunneälymallin (kts taulukko 2) mukaisesti. Suunnitelma muuttui kuitenkin matkan varrella, sillä Virtasen tunnetaitojen analyysimalli erosi sisällöltään liikaa omaan aineistooni verraten.

Lähdin analysoimaan aineistoani kuuntelemalla jokaisen haastatteluäänitteen kertaalleen läpi. Tämän jälkeen litteroin aineiston sanatarkasti word- tiedostoon. Litteroinnilla tarkoitetaan laadullisessa tutkimuksessa puheen purkamista kirjoitettuun muotoon. Litterointi auttaa tutkijaa syventymään paremmin omaan aineistoonsa. (Nikander, P. (2010), 433-435.) Litterointi tapahtui niin, että äänite oli päällä samalla kuin kirjoitin kuulemaani. Jouduin tässä työskentelemään tarkasti ja keskeyttämään usein äänitystä tai palaamaan äänityksessä taaksepäin saadakseni litteroitua äänitteet oikein. Jätin litteroimatta omat välikommenttini tai mahdolliset pitkät änkyttävät pohdinnat, kuten esimerkiksi ”nininini”. Litteroitua tekstiä tuli yhteensä 32 sivua fontilla Arial, koko 11.

Litterointien jälkeen lähdin tutustumaan aineistooni ja etsimään aineistostani vastauksia tiettyjen teemojen alle. Teemoittelua käytetään aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä etsimään vastauksia esimerkiksi seuraamalla haastattelurunkoa ja sen alle syntyviä teemoja. Nämä teemoittelut kuitenkin voivat usein poiketa myös haastattelurungosta. (Saaranen-Kauppinen ym. 2009, 105–106.) Teemoja löytyi omasta aineistostani kahdeksan kappaletta. Värikoodasin teemat, ja ne olivat: **1. Tunnetaidot (Termi) 2. Tunneäly (termi) 3. Tunnetaitojen hyödyntäminen/missä tarvitaan elämässä 4. Tunnetaitojen merkitys opettajan työssä 5. Tilanteet, joissa opettajat hyödyntävät tunnetaitojaan 6. Opettajien näkemyksiä omista tunnetaidoistaan 7. Mistä opettajat ovat saaneet apua tunnetaitojensa kehittämiseen ja 8. Opettajien näkemykset tunnekasvatuksesta.** Teemat löytyivät haastattelukysymysten pohjalta, ja niihin löytyi vastauksia jokaisesta haastattelusta enemmän tai vähemmän. Teeman mukaiset löydökset koodattiin teeman mukaisella värillä kuhunkin litteroituun haastatteluaineistoon erikseen. Teemojen alle kerättiin aineistosta lainauksia, jotka vastasivat teeman aihetta. (liite 2) Järjestelin teemojen alle ne asiat kustakin haastattelusta, jotka puhuivat teemaan sopivalla tavalla. Käytin tähän copy-paste tekniikkaa. Saaranen-Kauppinen ym. (2009) mukaan, tämän kaltainen aineiston analyysivaiheessa tapahtuva käytäntö teemoittelussa on yleistä. Alla taulukko, josta nähdään analyysivaihe teemoista tunnetaidot ja tunneäly (termit) opettajien kertomana.

Taulukko 5. Tunnetaito- ja tunneäly termin analysointia.

Värikoodatut teemat	Opettajien mainintoja
Tunnetaidot (termi)	<p><i>"Tunteiden nimeämisen taitoa"</i></p> <p><i>"Tunteiden tunnistamista itsessä"</i></p> <p><i>"Tunteiden tunnistamista toisissa"</i></p> <p><i>"Tunteiden hillintää"</i></p> <p><i>"Tunne-nyanssejen tunnistamista"</i></p> <p><i>"Tunteiden hyväksymistä"</i></p> <p><i>"Osaa purkaa tunteita oikeissa paikoissa, oikealla voimakkuudella"</i></p> <p><i>"Osaa kohdata ihmisen niin että toisella on vuorovaikutuksessa turvallinen olo"</i></p>
Tunneäly (Termi)	<p><i>"Tunteiden hillintää"</i></p> <p><i>"Muiden ihmisten lukeminen"</i></p> <p><i>"Taitoa vuorovaikuttaa"</i></p> <p><i>"Osaa tulkita ympärillä olevaa"</i></p> <p><i>"Tunteiden merkityksen ymmärtäminen: Miksi joku tuntee tietyllä tavalla?"</i></p> <p><i>"Toisten tunteiden aistiminen ja huomaaminen"</i></p> <p><i>"Liittyy tunnetaitoihin"</i></p>

5.6 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen tekijällä on vastuu tutkimuksen eettisyyden toteutumisesta. Tämän luvun tarkoituksena on käsitellä haastattelututkimuksen teossa esiin tulevia eettisiä kysymyksiä. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistuksista (2019) ilmenee yleiset eettiset periaatteet, joita noudatin myös tässä pro-gradu tutkielmassa. Perustuslain mukaan tutkijan on kunnioitettava jokaisen tutkimukseen osallistuvan itsemääräämisoikeutta sekä ihmisarvoa. Näihin oikeuksiin kuuluu esimerkin mukaisesti sananvapaus ja yksityisyys (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7.) Noudatin näitä periaatteita tiukasti koko tutkimuksen teon ajan. Eettisyys toteutui sananvapauden osalta niin, että jokaisella haastateltavalla oli vapaus kertoa omat näkemyksensä ja ajatuksensa ilman keskeytyksiä tai johdattelua. Myös yksityisyydestä pidin huolen niin, että kaikki aineisto pidettiin anonyymisti ja salasanoilla suojattuna hallussa, sekä poistettiin aineiston analysoinnin jälkeen.

Tutkijan on myös huolehdittava tutkimuksen aikana siitä, ettei siihen osallistuville aiheudu minkäänlaista vahinkoa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7). Suomessa perustuslain mukaan (16 §) tieteellä on vapaus. Vapautta tieteeseen ja varsinkin ihmiseen kohdistuvaan tutkimukseen on käytettävä kuitenkin aina vastuullisesti. Ihmistieteissä nämä tutkimukselle asetetut eettiset periaatteet korostuvat erityisesti tutkijan ja tutkittavan välisessä vuorovaikutuksessa. Tutkimusta tehdessä tärkeää on, että tutkittavaa kohdellaan oikeudenmukaisesti.

Peruslähtökohtana on, että haastateltava pystyy luottamaan tieteeseen ja tutkijaansa. Tutkimustilanne saa herättää tunteita ja reaktioita, aivan kuten arjenkin vuorovaikutustilanteet. Tutkijan on hyvä tutustua tutkittaviin sekä siihen yhteisöön, kulttuuriin ja historiaan, jossa tutkittava toimii. Haastattelututkimuksen tekemiseen on ensisijaisesti saatava lupa haastateltavilta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8). Varmistin luvan kaikilta haastateltavilta jo ennen haastattelupäivää sekä vielä kertaalleen juuri ennen nauhoittamista. Kaikilta tutkimukseen osallistuvilta suostumuksen saaminen on keskeisin eettinen periaate ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa. Tutkittavalla on myös oikeus kieltäytyä, perua tai keskeyttää tutkimukseen osallistuminen ilman erityistä syytä. Jos tutkimus syystä tai toisesta keskeytyy tutkittavan aloitteesta, on tutkijalla oikeus käyttää jo tähän asti saatuja tietoja tutkimuksessaan. Tietojen käyttämiseen liittyy tutkijan velvollisuus ilmoittaa (jos tutkittava tätä vaatii) tutkimukseen käytetyn tiedon käsittelyn ja etenemisen vaiheista sekä siitä, miten saatuja tietoja tutkimuksessa ylipäätään käytetään. Henkilötietojen käsittelyyn osana haastattelututkimusta liittyy seuraavia eettisiä periaatteita; Yleisperiaate on, että tutkimukseen osallistuvien henkilöllisyyttä suojellaan. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilöiden nimet, sukupuoli tai muu henkilökohtainen tieto on henkilösuojalain mukaisesti piilossa. Jos kuitenkin esimerkiksi iällä tai sukupuolella on tutkimuksen kannalta painoarvoa, tulee tutkittavilta pyytää suostumus näiden tietojen käyttämiseen tutkimuksessa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8, 13.)

Tutkimuksen kannalta tärkeä eettinen teko on myös ennen kaikkea se, että tutkija tiedostaa tutkimuksen eettiset periaatteet ennen kentälle menoa. Näiden periaatteiden tiedostaminen tulee esille esimerkiksi siinä, että tutkija mainitsee niistä tutkittavalleen tai muille tutkijoille. (Kallinen ym. 2018.) Pidin huolta kaikista yllä olevista eettisistä periaatteista lukemalla etukäteen yllä mainittujen lähteiden materiaaleja. Haastateltavat saivat tämän lisäksi ennen

haastattelujen äänittämistä suullisen tietopaketin tämän tutkimuksen kannalta oleellisimmista eettisistä periaatteista ja siitä, miten tulen toimimaan niitä noudattaen koko tutkimuksen ajan.

Tutkielmani perustui nimenomaan ihmistieteisiin ja haastattelujen kautta kohdattuihin ihmisiin. Tämän takia pidin huolen, että olen ennen kentälle lähtöä tietoinen näistä kaikista laadulliselle tutkimukselle ominaisista eettisistä periaatteista.

6 Tulokset

Tämän pro- gradu tutkielman tulokset kerättiin haastattelukysymysten (liite 1) pohjalta.

6.1 Tunnetaito- ja tunneäly opettajien määrittelemänä

Luokanopettajien näkemyksiä tunnetaidoista ja tunneälystä tarkasteltiin ensimmäisen haastattelukysymyksen pohjalta. Haastattelukysymys oli, miten opettajat ymmärtävät termit ”tunnetaidot ja tunneäly”. Vaikka haastattelussa ilmeni selkeitä eroja tunnetaito- ja tunneäly termien välillä, ne nähtiin vahvasti toisiinsa sidonnaisina ja termien määrittelyille löytyi myös yhteisiä piirteitä.

(Petrus): ”Joo tunneäly niin niin.. se kulkee kauhean paljon mun mielestä niinku limittäin näitten (tunnetaitojen) kanssa.”

Sekä tunnetaidot että tunneäly ymmärrettiin yleisesti taidoiksi vuorovaikuttaa ihmisten kanssa niin, että vuorovaikutuksesta muodostuu toimiva. Molempiin sekä tunnetaitoihin että tunneälyyn liittyi taito tulkita sekä omia- että toisten ihmisten tunteita ja ympärillä tapahtuvia tilanteita. Keskeinen havainto oli, että tunnetaidot ovat ikään kuin opittavissa olevia taitoja, kun taas tunneäly nähtiin enemmän ihmisen ominaisuutena. Seuraavassa aineisto-otoksessa Mirkku avaa tunnetaidon ja tunneälyn eroja;

(Mirkku): ”Mutta tota että just taitoja, että niitä voi harjoitella monella tavalla ja sitten taas tunneäly on mun mielestä semmoinen tietynlainen ominaisuus, jota ihmisillä on enemmän toisilla ja toisilla vähemmän. Ja se on sitten sellainen, että joku on vaan parempi siinä niin sanotusti. (..) Että vaikka niitä tunnetaitoja voi just opetella ja sulla on oppikirjamaisesti että nämä ovat ne asiat mitä voi tehdä. No, kyllähän sä voit sitten mennä tavallaan lapseltaki kysyy, että no kokeillaan nyt sun kanssa tänne rauhoittumista tänne kulmaan. Ota toi pehmeä tuoli ja säkkituoli. Oo siinä hetki tai ota kirja ja lue tai et mennään käytävälle ja jutellaan vähän aikaa. Mutta tota se että, aistiks sä että jos ei se toinen ihminen hoksaa sitä mitä hän tarvitsee niin hoksaatko sä? Että se on semmoinen mun mielestä niinku sitä tunneälyä.”

Seuraavissa kahdessa osiossa käydään syvemmin läpi opettajien näkemyksiä molemmista termeistä, sekä tunnetaidoista että tunneälystä.

6.1.1 Tunnetaidot

Ensimmäisessä haastatteluosiossa määrittelyä haettiin tunnetaidoille. Haastatteluissa keskeiseksi havainnoksi tunnetaitojen kohdalla nousi se, että tunnetaidot ovat taitoja nimetä ja tunnistaa tunteita sekä itsessä että muissa ihmisissä.

(Suski): "(...) mulle tulee nyt ekana mieleen, että ne tarkoittaa niinku sitä, että miten ihminen, on se sitten oppilas tai opettaja niinku mitä hän niinku tietää tunteista, että mitä tunteita nyt on olemassa. Ja sitten sen lisäksi että..et huomaako hän niitä itsessään niitä tunteita..Et pystyykö tunnistamaan niitä tunteita itsessään."

(Petrus): "Tavallaan niinku tunnetaitoihin kuuluu se, että sä niinku omassa itsessäsä sä niinku huomaat ne tunteet, tunteiden vaihtelut, osaat nimetä ne, ja että mitä ne tunteet on ja sitten toisaalta osaa myöskin niinku tulkita toista sillä tavalla, että (...) mikä sen toisen tunnetila on..,"

Haastatteluissa keskeisenä havaintona oli myös, että tunnetaidot ovat tunteisiin liittyviä taitoja, joita voi opetella ja harjoitella.

(Mirkku): "No mun mielestä tunnetaito niinku "taito" sananakin kertoo, että taitoja voi harjoitella. Ja niitä ihan niinku.. että käydään, että katsotaan kuvia. Mikä tämä tunne on. Ja just sitä, että jos jollain on tällainen tunne, mitä sinä voit tehdä?"

Osa haastateltavista mainitsi myös tunnetaitojen olevan taitoa lukea toisen ihmisen tunnetiloja sekä taitoa kontrolloida tarvittaessa omia tunteitaan. Tunnetaitoihin kuului opettajien mielestä taidot tunnistaa niitä tilanteita, joissa tunteita on ikään kuin hyväksyttävää purkaa.

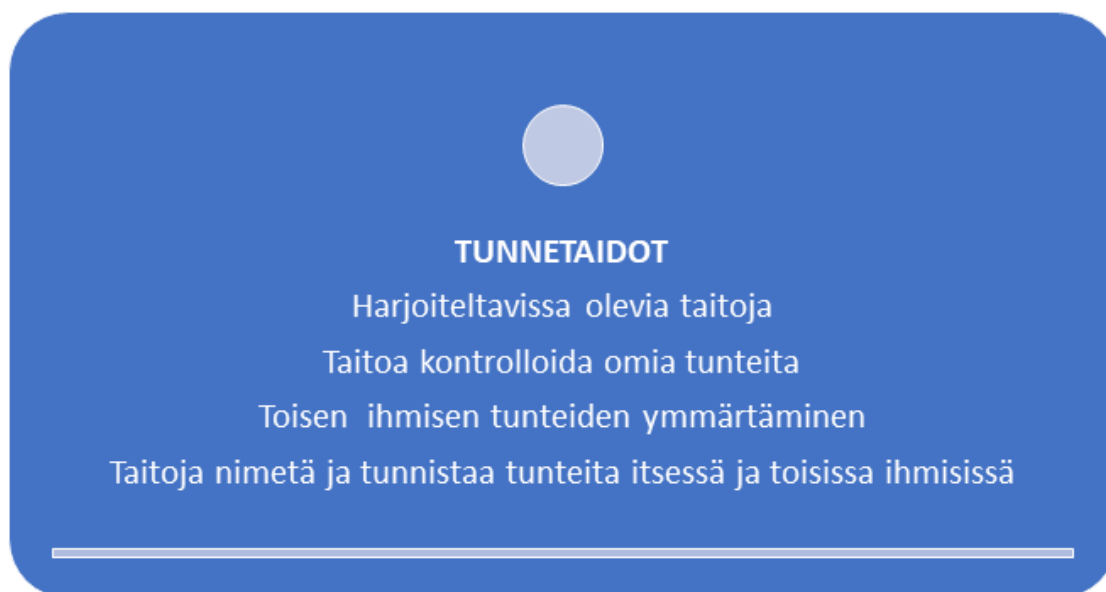
(Petrus): "(...) niin osaa myöskin sitten niinku purkaa ne tunteet silloin kun on semmonen hetki. Mutta sitten osaa myöskin tietenkin niinku tulkita sillä tavalla, että purkaa sen niinku..pPurkaa niinku tunteensa tai kertoo tunteensa niinku sillä tavalla, että (...) se on niinku oikea kohde tavallaan, että se kohde on siinä kohdassa oikea, että se ei ole kenelle tahansa, koska ei kelle tahansa voi mennä purkamaan tunteita tai ihan ventovieraalle yhtäkkiä."

Tunnetaidot näyttäytyivät opettajien kertomana yleisesti taitoina olla ihmisten kanssa tekemisissä. Tunnetaidot nähtiin myös avaimena turvallisen vuorovaikutuksen luomiseen.

Opettajat kokivat, että tunnetaitoihin liittyy taito lukea ihmisten tunnetiloja ja sen ymmärtäminen miten ihmisiä kannattaa milloinkin lähestyä.

(Nanna): ”Tunnetaidot on mun mielestä sitä, että sä pystyt niin tota kohtaamaan ihmisiä siten, että se vuorovaikutus muodostuu, niinku semmoiseksi, että se kohdattava kokee olonsa siinä vuorovaikutuksessa turvalliseksi (..) ja mitä se sitten on niinku konkreettisesti se tunnetaito, että mä osaan niinku lukea ihmisistä, että ja ymmärrän että (..) millä tavalla mä lähestyn ihmisiä, millä tavalla mä puhun niil ja (..) kaikki se kohtaaminen.”

Aineiston mukaan tunnetaidot olivat opettajien kertomana taitoja nimetä ja tunnistaa tunteita. Tunnetaidot nähtiin yleisinä ihmissuhdetaitoina ja taitoina luoda hyviä ja toimivia vuorovaikutustilanteita toisten ihmisten kanssa. Tunnetaito- termiä määriteltessä, suurin osa opettajista mainitsi niiden liittyvän myös vahvasti tunneälyyn ja niillä nähtiin olevan myös yhteistä. Tunnetaidot kuitenkin erottuivat tunneälystä varsinkin sillä, että ne ovat taitoja, joita voidaan jatkuvasti harjoitella.

Kuvio 3. Tunnetaidot opettajien määrittelemänä

6.1.2 Tunneäly

Haastattelun ensimmäisessä osiossa kysyttiin tunnetaitojen lisäksi tunneälytermin määrittelyä. Tunneälyä määriteltessä, opettajat olivat yhtä mieltä siitä, että tunneäly limittyi vahvasti tunnetaitoihin. Tunneäly nähtiin erityisesti taitoina ja ominaisuuksina ymmärtää sekä omaa-

että toisten tunne-elämää ja vuorovaikutuksessa tapahtuvia asioita syvällisemmin. Nanna kertoi tunneällyn olevan vuorovaikutuksellisissa tilanteissa varsinkin oman toiminnan havainnointia ja suhteuttamista toisen ihmisen toimintaan ja tunnetilaan.

(Nanna): ”No tunneäly on sitten sitä, että mä osaan tehdä sitä toimintaa, että mä hoksaan nopeissakin tilanteissa muuttaa suuntaa tai jatkaa samalla tavalla tai..tai sitten niinku pysähtyä tai jotenkin niinku... että mä koko aika luen sitä tilannetta niin että se vastapuoli ja se vastavuoroisuus pysyy semmoisena tota hyvänä ja ehkä niinku mä ajattelen kun ihmisiä kohdataan, niin ollaan sillä tavalla mahdollisuuksien mukaan tasavertaisia ja ymmärretään omat roolimme (..) ja niin edespäin semmoista niinku sensitiivisyyttä ja sitten toisaalta niinku semmosta jämähkyttä, että silloin kun se jämähkyttä vaatii.”

Tunneällyn kohdalla nousi esille taito tulkita ihmisiä sekä ympärillä tapahtuvia asioita ja näin ollen mukauttamaan omaa käyttäytymistä tähän sopivaksi. Opettajat mainitsivat tunneällyn olevan tämän lisäksi älykkyyttä toimia vuorovaikutustilanteissa ”oikealla” tavalla ja luoda mielekkäitä vuorovaikutustilanteita toisten ihmisen kanssa. Tämä havainto löytyi myös tunnetaito- termiä määritellessä. Yksi opettaja mainitsi tunneällyn olevan erityisesti tietynlaista empatiaa ja ymmärrystä toisen tunteita kohtaan.

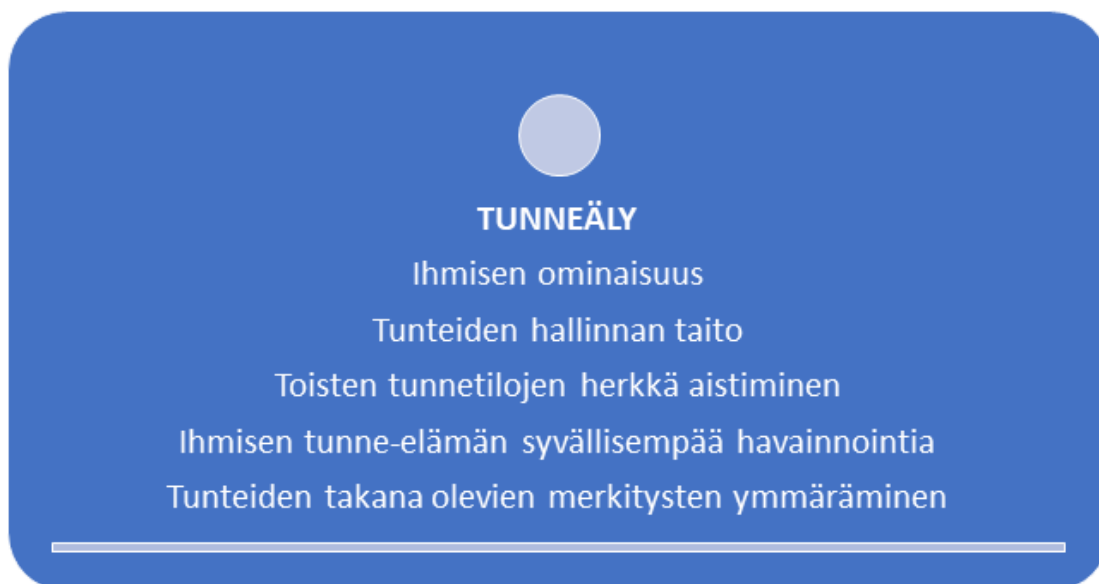
(Petrus): ”(..) tunneäly on se, että sä pystyt niinku tulkitsemaan niinku ympärillä olevaa, esimerkiksi tunteen tilaa ja pystyy ymmärtämään miksi jotkut tuntee tietyllä tavalla.”

Tunneäly nähtiin myös taitona toimia ryhmässä havainnoimalla muiden tunnetiloja sekä kontrolloida tarvittaessa omia tunteitaan

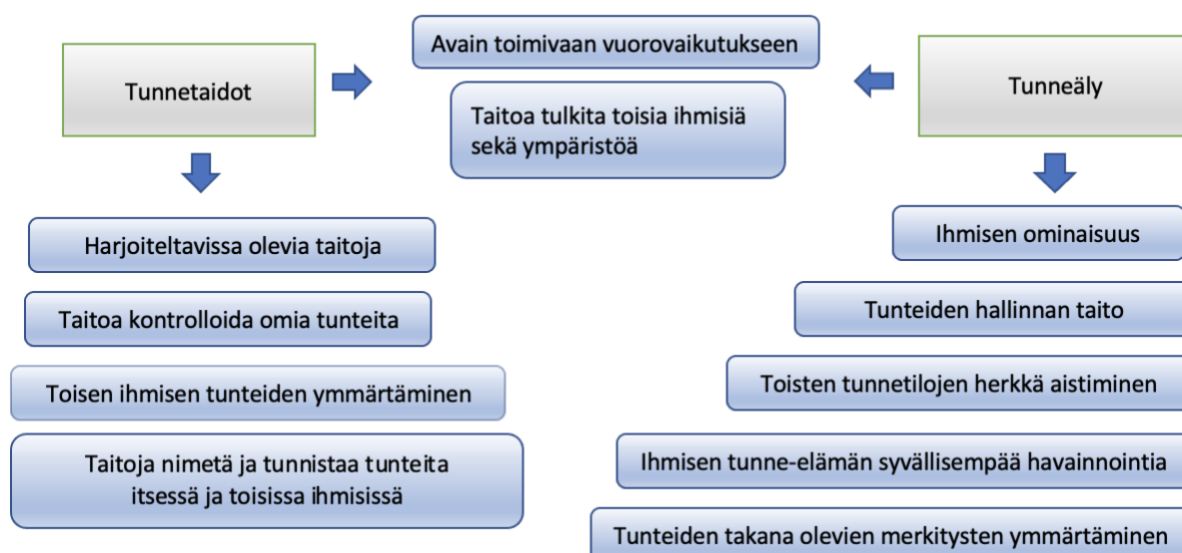
(Mirkku): ”(..) Ihan siis se on jokapäiväistä kokopäiväistä elämää ja sittenhän tähän tulee se isompi haaste (..), että kun sulla on monta ihmistä siinä vuorovaikutus tilanteessa, että miten sitten luovit, olet ja teet. Ja mun mielestä se on myös semmoinen taito ja liittyy myös tunneälyyn, että sä et anna välttämättä tietyille tunteille valtaa.”

Tulosten mukaan opettajat näkivät tunneällyn ominaisuutena, joka on toisilla ihmisillä vahvempi kuin toisilla. Tunneäly nähtiin älykkyytenä ymmärtää syvällisemmin ihmisten tunteita, hillitä sekä hallita omia tunteita, lukea vuorovaikutuksellisia tilanteita sekä tulkita ympärillä olevaa sosiaalista toimintaa. Tunneäly nähtiin myös tunteiden takana olevien

merkitysten ymmärtämisenä, jossa ajatellaan syvällisemmin esimerkiksi sitä, *Miksi joku tuntee tietyllä tavalla*. Opettajat mainitsivat tunneälyn olevan myös toisten tunteiden herkkää aistimista sekä tunnetilojen huomaamista ja siten taitona toimia tilanteissa ”oikein”.

Kuvio 4. Tunneäly opettajien määrittelemänä

Kuvio 5. Tunnetaito- ja tunneäly termien määritelmiä opettajien kertomana.

6.2 Opettajien näkemykset omista tunnetaidoistaan ja tunnetaitojen merkityksestä opettajan työssä

6.2.1 Opettajien näkemyksiä omista tunnetaidoistaan

Seuraavassa haastattelukysymyksessä tarkasteltiin tutkimuksen kannalta oleellisinta kokonaisuutta, eli opettajien näkemyksiä heidän omista tunnetaidoistaan sekä niiden merkityksestä osana luokanopettajan työtä. Ensimmäisenä opettajia haastateltiin siitä, miten he kokevat ja näkevät omat tunnetaitonsa. Yhtenä havaintona oli, että omien tunnetaitojen kuvailu oli osalle opettajista vähäisempää ja hankalempaa kuin toisille. Ne opettajat, joille omien tunnetaitojen kuvailu oli helpompaa, kertoivat myös olevansa yleisesti kiinnostuneempia tunnetaitoihin liittyvistä asioista.

Kaikki opettajat arvioivat kuitenkin omat tunnetaitonsa kohtuullisen hyviksi. Haastateltaville yhteistä oli, että kaikki kokivat tuntevansa ja näyttävänsä erilaisia tunteita avoimesti työssään. He toivat esille, miten tärkeää opettajan työssä on näyttää tunteensa kuitenkin osaten myös käsitellä ja hillitä niitä. Osa haastatelluista opettajista kertoi olevansa kiinnostuneita tunnetaitoihin liittyvistä aiheista myös ammattinsa ulkopuolella, tarkkailevansa paljon omaa toimintaansa sekä analysoivansa omaa tunne-elämäänsä, mikä osaltaan vaikuttivat positiivisesti opettajien näkemyksiin omista tunnetaidoista sekä niiden kehittymisestä.

Seuraavien opettajien aineisto- otoksissa opettajat Nanna, Susku ja Mirkku kertovat miten tunnetaidoista kiinnostuminen, aiheeseen perehtyneisyys ja itsensä sekä omien tunteiden aktiivinen tutkiskelu on vaikuttanut omien tunnetaitojen muodostumiseen ja kehittymiseen.

(Nanna): ” No mä koen että mulla on aika hyvät tunnetaidot. Ja niinku ylipäätänsä sillä tavalla niinku mä... mä oon kauhean kiinnostunut ja mä hirveän.. aika analyyttisestikin välillä niinku pohdin omaa toimintaani ja tota.. ja käsittelen niinku sisään tulevat tunteet aika nopeasti ja sillä tavalla. Pyrin siihen, että mä peilaan niinku omia tunteitani, että jos mä jollakin tavalla oon epävarma siitä, että mitä mun pitäis ajatella tai että mikä se mun tunne niinkun nyt on ja että onko se oikea vai onko se väärin vai tulkitsenko täysin väärin niin kun esimerkiksi jotkut eteen tulleet tilanteet tai näin, että se on reflektointia itsensä kanssa, mutta sitten myöskin semmosta vastavuorosuutta. ”

(Susku): ”(..) ja niistä on itsekin ollut kiinnostunut niin, niin sitä kautta on sitten tietoisemmin niinku... Itsekin vähän niinku kehittänyt niitä ja sillä tavalla, että (..) kyllä mun tunnetaidot on ihan hyvällä mallilla, että mä pystyn niinku kuuntelemaan itseäni ja huomaamaan niitä tunteita.”

(Mirkku): ”No mä näen itse, että mulla on hyvät tunnetaidot. Ja koen olevani aika tunneälykäs. Ja mun mielestä se on semmoinen asia mihin pitää pysähtyä ja niitäkin pitää tarkastella ja sitä niinku säännöllisesti myös teen.”

Myös tunneasioista keskusteleminen avoimesti läheisten kanssa vaikutti opettajan näkemyksiin siitä, mistä syystä heidän omat tunnetaitonsa ovat hyvällä mallilla.

(Mirkku): Siinä mä sanoisin että tosi iso asia on oma ystäväpiiri että me puhutaan tosi avoimesti. Ja sitten kun on ollut nyt tässä iässä paljon vaikka suuria elämänmuutoksia, niin huomaa että tietyt.. Että vaik tulee konflikteja, niin niistä puhutaan.”

Opettajat kokivat myös itsetietoisuuden vaikuttavan omien tunnetaitojen hallitsemiseen. Opettajien mielestä oman tunne-elämänsä hallitseminen on tärkeässä roolissa varsinkin silloin, kun tekee työtä lasten parissa.

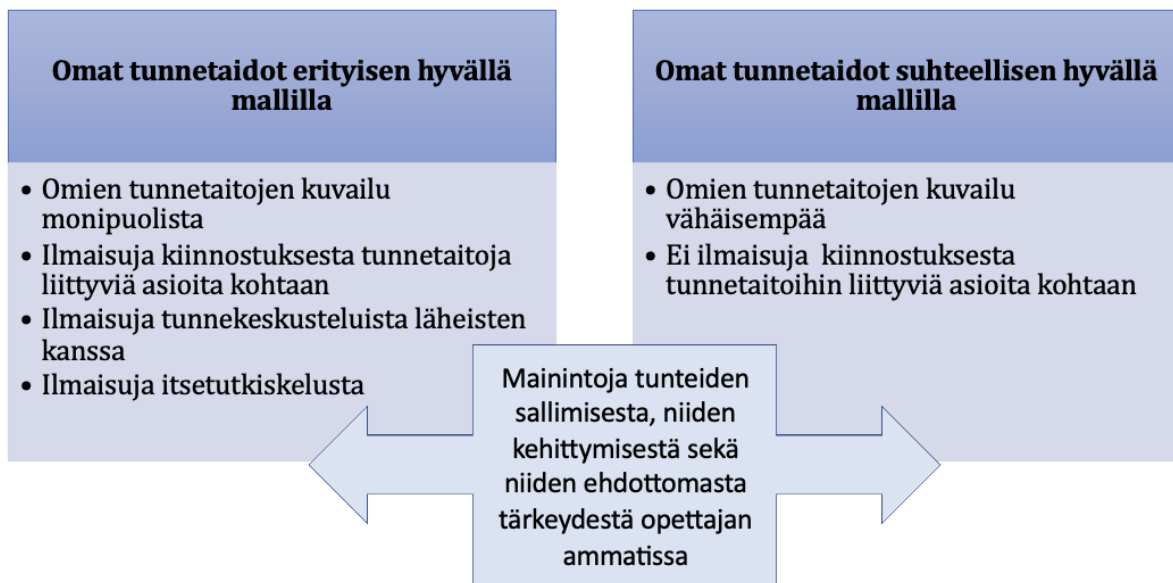
(Susku): ”Että tunnistan just sen, että jos mulla on joku haastava tilanne oppilaiden kanssa, että se oma tunne puskee sieltä niinku läpi, että pitää ihan hengityksiä ja kaikkea tietoisesti niinku panostaa, että itse pysyy niinku sillain niinku luottavaisena ja rauhallisena jos on joku tosi vaikea tilanne.”

Opettajien vastaukset olivat heidän omiin tunnetaitoihinsa liittyen hyvinkin samansuuntaisia. Kaikki haastatellut opettajat näkivät tunnetaitojensa olevan varsinkin opettajan työn luonteen vuoksi suhteellisen hyvällä mallilla. Opettajat ajattelivat, että opettajilla tulisi olla automaattisesti hyvät tai ainakin kohtuullisen hyvät tunnetaidot, sillä työ on jatkuvasti vuorovaikutuksellista. Opettajat olivat yhtä mieltä siitä, että heidän tunnetaitonsa kehittyvät työssä jatkuvasti ja suurin osa opettajista mainitsi kehittävänsä sekä ylläpitävänsä omia tunnetaitojaan aktiivisesti myös työnsä ulkopuolella.

(Sulo): ”No ekana tulee mieleen se, että mä yritän kehittää koko aja mun tunnetaitoja. Luen just nyt sellasta kirjaa ku Lempeän kasvattajan opas. Tiia Trogen on kirjoittanu

sen. Kannattaa lukea. Siinä kerrotaan aikuisen itsesäätelyyn liittyvistä asioista ja myös itsemyötätunnosta”

Tunnetaitoihin positiivisesti vaikuttivat avoin tunnekeskustelu läheisten ihmisten kanssa, yleinen kiinnostus tunnetaitoihin liittyviin asioihin sekä omien tunteiden säännöllinen tarkkailu. Suurin osa haastatelluista opettajista oli sitä mieltä, että opettaja saa näyttää tunteitaan, myös negatiivisia. Opettajat näkivät kuitenkin olevansa tunnetaidoiltaan esimerkillisessä roolissa oppilaille.

Kuvio 6. Opettajien näkemykset omista tunnetaidoista sekä niihin liittyviä tekijöitä.

6.2.2 Opettajien näkemyksiä tunnetaitojen merkityksestä opettajan työssä

Kaikki haastatteluun osallistuneet opettajat olivat yhtä mieltä siitä, että tunnetaidot ovat oleellinen osa opettajan ammattia ja he mainitsivat käyttävänsä sekä tarvitsevansa tunnetaitoja työssään päivittäin. Tunnetaidot nähtiin opettajan työssä erittäin merkityksellisenä. Ilman tunnetaitoja, opettajat mainitsivat opettamisen, kasvattamisen ja yleisesti ihmisten kanssa toimeen tuleminen hankalaksi. Seuraavissa aineisto-otoksissa Ninsku ja Sulo kertovat opettajan tunnetaitojen merkityksellisyydestä.

(Ninsku): ”Niin se on mun mielestä semmoinen niinku ihan ydinasia. Mä jotenkin ajattelen, että ilman näitä taitoja, niin tota mä olisin niin tosi paljon huonompi opettaja

ja huonompi ihminen.. niinku tavallaan. No huono ja huono, mutta... että niinku tää auttaa mua jotenkin olemaan tyytyväisempi ympäröivään maailmaan.”

(Sulo): ”Tunnetaidot on mulle mun (..) työssä oikeastaan kaikki kaikessa. Yritän panostaa niihin, koska tarvitsen niitä joka päivä niin aikuisten ku lastenki kanssa. Ei oo oppituntia ilman tunnetaitoja. (..) Tunnetaidot ovat mun työni perusta ja sellane kivijalka. Kuuntelen ihmisiä ja sen jälkeen heidän kans on aika helppoa yleensä tulla toimeenki. Samalla tavalla myös lasten kanssa. Kun kuuntelen lapsia, on heitä myös helpompaa hallita ja opettaa.”

Kaikki haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, ettei opettajan työssä pärjää ilman tunnetaitoja. Koulu nähtiin ympäristönä, jossa jatkuva vuorovaikuttaminen vaatii sekä omien- että toisten ihmisten tunteiden kohtaamista ja niihin vastaamista.

Opettajat mainitsivat, etteivät akateemiset taidot riitä elämässä pärjäämiseen, vaan yhtä tärkeää ellei tärkeämpää on hallita taidot olla ja toimia toisten ihmisten kanssa. Tilanteiden selvittelyjen ja yleisesti opettajan työn nähtiin myös jäävän usein pinnalliseksi ilman tunnetaitoja.

(Susku): ”Niin jos sä et itse oikeastaan ole niistä kiinnostunut tai et oikein niinku pohdi semmoisia asioita, niin silloin se tilanteen ratkaiseminen jää vähän pinnallisemmaksi ja tuntuu että niillä on kuitenkin tosi iso osa, koska että jos ne.. että ne asiat kun on kunnossa lapsilla niin sitten heidän on helppo niinku maailmassa pärjätä (..) niin nään ne tärkeänä, että toki ilmankin niitä varmaan pärjää, mutta sitten se työ on vähän... jää pinnallisemmaksi.”

Opettajat arvioivat opettajan tunnetaitojen puuttumisen vaikuttavan negatiivisesti oppilaiden vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitojen kehittymiseen. Opettajat mainitsivat tärkeäksi opettaa lapsille näitä kyseisiä taitoja. Tähän opettajat kokivat tarvitsevansa omien tunnetaitojensa hallitsemista.

(Susku): ”No joo onne kyllä varmasti tärkeitä, että miettii, että jos ei ole mitään tunnetaitoja niinku itsellä tai ne on hyvin vähäiset tai ei ole niihin kiinnostusta, niin kyllä ajattelisin et sillon oppilaiden niinku itsesäätely taitojen ja vuorovaikutustaitojen.. kaveri taitojen, just näiden tunnetaitojen niinku ohjaaminen olisi hankalaa. ”

Haastatteluissa ei ilmennyt yhtään tapausta, jossa tunnetaitojen merkityksellisyyttä olisi opettajan ammatin kannalta vähätelty. Tunnetaidot koettiin välttämättömiksi taidoiksi toimia ihmissuhdeammattissa. Jotta tunnetaitojen merkityksellisyyttä nähdään aineiston perusteella syvemmin, tarkastelen seuraavassa osiossa sitä miten tunnetaidot ilmenevät opettajan ammatissa haastateltavien kertomana ja miten tunnetaidot auttavat eri tilanteissa.

Opettajien näkemyksiä tunnetaitojen merkityksestä opettajan työssä
<ul style="list-style-type: none"> • Tunnetaidot nähtiin erittäin merkityksellisinä • Koulu ympäristönä vaatii tunnetaitojen hallintaa ja kehittämistä • Tunnetaitoja on tärkeää opettaa lapsille. Tässä tehtävässä auttaa opettajan omat hyvät tunnetaidot • Opettajan tunnetaitojen puuttuminen vuorostaan vaikuttaa negatiivisesti oppilaiden vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitojen kehittymiseen/kehittämiseen

Kuvio 7. Opettajien näkemyksiä tunnetaitojen merkityksestä opettajan työssä.

6.2.3. Opettajien tunnetaitojen ilmeneminen opettajan ammatissa

Haastattelun kolmannessa kysymyksessä selvitettiin opettajien näkökulmasta sitä, missä ja millaisissa tilanteissa tunnetaitoja tarvitaan opettajan työssä. Tämän kysymyksen tarkoitus oli erityisesti hakea niitä tilanteita, jossa tunnetaidot ilmenevät ja jossa niistä on erityisesti hyötyä. Tunnetaitojen merkityksellisyyttä tutkittiin tässä tutkielmassa myös tunnetaitojen ilmenemisen kautta. Mainintoja oli varsinkin oppilaiden välisistä ristiriitatilanteista, joissa tunteita on hyvä tunnistaa sekä itsessä että toisissa. Ristiriitatilanteita mainittiin olevan myös esimerkiksi kollegoiden, esimiehen tai lasten vanhempien kanssa. Myös tunteiden sanoittaminen oppilaille nähtiin tilanteena, joka on lasten tunnetaitojen kehittymisen kannalta tärkeää. Tässä opettajat näkivät erityisen paikan omien tunnetaitojen hyödyntämiselle. Muutamat haastateltavista opettajista kertoivat myös, miten oppiminen kärsii, jos tunnetaitoja ei käydä läpi. Kaikki haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että tunnetaidot näkyvät jokaisessa vuorovaikutuksellisessa tilanteessa koulun arjessa.

Opettajat mainitsivat omien tunnetaitojensa tulevan eniten esille esimerkiksi haastavissa tilanteissa kuten oppilaiden välisten riitatilanteiden selvittelyssä tai yksittäisten oppilaiden kanssa käydyissä ohjauskeskusteluissa. Opettajat kokivat, että ovat usein onnistuneet auttamaan oppilaitaan etenemään tilanteista, joissa erityisesti negatiiviset tunteet ovat saaneet oppilaista yliotteen. Tuloksien mukaan, opettajan tunnetaidot auttavat rauhoittamaan oppilaita sekä luokassa vallitsevaa ilmapiiriä, joka edistää siten mahdollisuutta keskittyä oppimiseen.

(Petrus): "No tota. No sanotaan nyt niin, että esimerkiksi silloin kun sun pitää selvittää. ...Selvittää vaikkapa jotakin niinku riitoja tai jotakin missä... missä nyt vaikka lapsilla on niinku tapahtunut jotenkin niinku et ne on semmoisen tunnekuohon vallassa tai muuta, niin silloinhan opettajalla pitää olla niinku niitä työkaluja niinku rauhoittaa se tilanne, saada se tunnekuohu pois ja siinähan tarvitaan tunnetaitojen niinku sitä.."

(Mirkku): "Mulla on muutama tämmöistä isoa keissää ollut, että sitten kun niitä on alettu selvittää, niin se tilanne on tietyllä tavalla lauennut myös luokassa ja sitten huomaakin, että tää matikka alkoikin sujumaan."

Oppimisen mahdollistuminen nähtiin myös olevan vahvasti kiinni siitä, millaisessa tunnetilassa lapset ovat ja mitä lasten elämässä tapahtuu. Opettaja nähtiin yhtenä tärkeänä tekijänä huomaamaan lapsen tunne-elämässä tapahtuvia asioita sekä puuttumaan niihin tarpeen vaatiessa. Seuraavassa esimerkissä yksi haastatelluista opettajista kertoo, miten tärkeää on opettajana aistia syvemmin lapsen tunne-elämää.

(Mirkku): "Kun mä opetin yläkoulussa niin mulla oli semmoinen olo, että kuunteleeko näitä muksuja ketään oikeasti ja kohtaako näitä kukaan? Ja se on niin arkipäiväistä, jokapäiväistä. Yleensä jos ei se oppiminen suju, niin jotain tapahtuu. Se voi olla kiusaamista. Se voi olla kotona jotain. Että mä sanoisin, että suurin osa niistä asioista jos asiat ei suju, liittyy tunne puoleen. Ja OK, meillä on oppimisvaikeuksia. Jos miettii niin yleensä melkein.. meidän tehostetun ja erityisen tuen, niin väittäisin että puolet on heittämällä jotain muuta. Tai siis muuta kuin semmoista oikeasti vaikeutta, vaan se on monen tekijän summa. Että vaikka mitä kotona tapahtuu.. tai että ei ole keskittymiskykyä. No miksi ei ole keskittymiskykyä? Sitä ei koskaan vaadittu? Ja rauhoittuuko se lapsi? Nukkuuko tää lapsi? Onko se koko ajan puhelimella? Niit asioit on niin valtavasti. Niin juuri se, että opettajana aistitko sä mitä tapahtuu."

Opettajat kokivat, että lapsilla on vielä peruskouluiässä vajavaiset tunteiden käsittelytaidot, jotka vaikuttavat erityisesti oppimistilanteissa. Muutamat opettajista mainitsivat, että on heidän tehtävänsä saada lapsi takaisin sille tunteen tasolle, jossa oppiminen onnistuu. Tässäkin opettajat kokivat erityisesti tarvitsevansa tunnetaitoja.

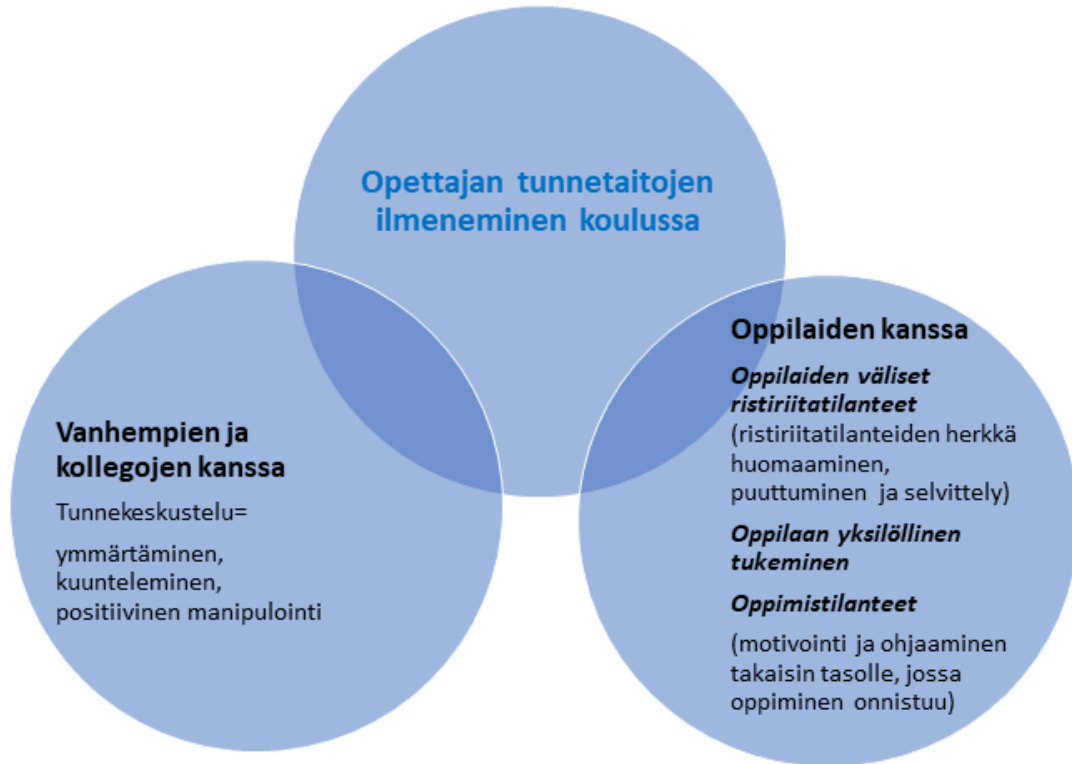
(Nanna): ”Joka kerta kun sä saat tekee lapsen, joka vastustaa jotain tekemistä tai sanoo että ei osaa ja näin edespäin niin sehän on aina sen lapsen tunne. Kun sillä normaalisti toimivat aivot niin sehän pystyisi oppimaan mitä hyvänsä, niin se on joka kerta se tunnetaito mikä auttaa siinä houkuttelussa, että sä osaat sanallistaa sen asian niin, että se lapsi lähtee yrittämään.”

Opettajat kokivat myös tarvitsevansa tunnetaitoja työssään muissakin kuin opetustilanteissa ja muidenkin kuin oppilaidensa kanssa. Tällaisia mainintoja oli esimerkiksi kollegoista, oppilaiden vanhemmista ja muusta henkilökunnasta. Opettajat mainitsivat käyttävänsä tunnetaitoja toisten aikuisten kohtaamiseen. Tunnetaitojen merkityksellisyys nähtiin olennaisena työkavereiden kohtaamisissa.

(Susku): ” (...) ja siihen tuli yks kollega joka (...) tuli meidän keskusteluun mukaan ja alkoi kertomaan siitä, että kuinka hänellä menee tosi paljon niinku töihin aikaa, että perhekin jo huomauttelee siitä että sä et.. kun sä teet vaan töitä, niin siinä kohtaa mä mielestäni osasin niinku tunnetaidoillani niin tarjota.. että mä aloin kuuntelemaan häntä enkä tuonut sitä esiin, että mäkin teen paljon töitä ja ymmärrän että muakin aina väsyttää että en tuonut sitä, vaan kuuntelin jotenkin ja niinku kohtasin hänet siinä ja sitten tota jotenkin myötäilin sitä, että no sepä oli jos perhekin jo useasti sanoo niin vakava hälytysmerkki ja niinku jotenkin sitten kuuntelin ja olin läsnä. ”

Myös yhteistyössä ja asioiden aikaansaamisessa tunnetaidot nähtiin isossa roolissa. Yksi opettaja mainitsi tunnetaitojen olevan ikään kuin tietynlainen positiivinen manipulaatiokeino.

(Nanna): ”Tunnetaidot on myöskin (...) semmonen asia minkä kanssa aika monta kertaa saa sen oman... asiansa menemään läpi. Siin on myöskin semmoinen niinku positiivinen manipulaatio mahdollinen. Niinku on se sitten lapsi tai aikuinen. Tavallaan niinku. No sen ihmisen niin kun tunteitten niinku ymmärtäminen jotenkin.. niin se auttaa myöskin sitten siinä. (...) Se on yhteistyössäkin tosi tärkeätä.”

Kuvio 8. Opettajan tunnetaitojen ilmeneminen koulussa opettajien kertomana

6.3 Opettajien käsityksiä tunnetaitokasvatuksesta ja tunnetaitojen opettamisesta

Neljännessä ja viimeisessä haastattelukysymyksessä tarkasteltiin opettajien näkemyksiä siitä, mitä tunnetaitokasvatus on ja miten he toteuttavat tunnetaitokasvatusta työssään. Tunnekasvatus nähtiin kasvatukselliseen ja opetukselliseen työhön automaattisesti liittyvänä asiana. Merkittävin havainto oli, että tunnekasvatus on vuorovaikutustilanteiden läpikäyntiä oppilaiden kanssa, oppitunteihin integroituja tunnetaitoihin liittyviä tuokioita sekä yleisten järjestyssääntöjen luomista luokkaan. Yksi haastateltava opettaja näki tunnekasvatuksen kaikessa yksinkertaisuudessaan tunnetaitojen opettamisena ensin nimeämällä erilaisia tunteita ja sitten havaitsemalla niitä sekä itsessä, että muissa.

(Mirkku): ” Joo no tunnekasvatus on juuri tätä, että tehdään niitä tunnetaitoja näkyviksi ja ensin lähdetään siitä, että nimetään tunteet. Miten ne näkyy. Lähdetään siitä, että sä tunnistat sen oman tunteen. (..) Että kun mä opetin tunnetaitoja, niin meillä oli joka viikko yksi tunne, että lähdettiin ihan vaikka ilosta ja sitten mietittiin, että miltä ilo

näyttää. Tehtiin lasten kanssa ihan että nyt näytän iloiselta. Katsottiin miltä eri ihmiset näyttää kun ne on iloisia. Sitten lähdettiin pohtimaan, että mikä sut tekee iloiseksi? Milloin olit viimeksi iloinen? Mikä tekee kaverin iloiseksi? Miten voisit antaa iloa muille? Ihan tällaisia konkreettisia asioita.”

Tunnekasvatus nähtiin myös olevan yleisen turvallisen ilmapiirin luomista luokkaan ja koulun ympäristöön. Opettajat kokivat tunnekasvatuksen lähtevän siitä, että jokaisella on hyvä olla koulussa. Tunnekasvatukseen kuului selvästi yhteisten sääntöjen läpikäyminen ja niiden ehdoton noudattaminen.

(Sulo): ” Tunnekasvatus on tosi tärkeätä ja turvallisen ilmapiirin luominen luokkaan on ihan tärkeimpiä juttuja opella. Jokaisella lapsella pitäis olla tunne, että hän saa olla oma itensä ja sanoa omat ajatuksensa ilman, et joku kiittaa heti jotaki. Yritän luoda turvallista ilmapiiriä esimerkiksi sen kautta, et luokassa on yhteiset säännöt ja niitä todellakin noudatetaan. ”

Roppe kertoi tunnekasvatuksen olevan opettajan suunnitelmallista toimintaa, jolla löytää keinot auttaa oppilaita etenemään vaikeista tilanteista.

(Roppe): ”(..)ehkä se on just semmosta, että sulla on jonkunlainen.. ikään kuin suunnitelma. Suunnitelma siihen, sun omaan toimimiseen, millä keinoilla sä pyrit oppilaita kasvattamaan, näkemään niitä vaikeita heille itselleen tulleita elämässä luotta tilanteeseen vastaan, josta he joutuu selvittämään, että pystyisi auttamaan oppilaita pääsemään eteenpäin.

Yksi opettajista kertoi tunnekasvatuksen olevan erityisesti opettajan esimerkillistä käyttäytymistä oppilaiden edessä. Tämä liittyi siihen, miten opettaja esimerkiksi puhuu oppilailleen ja millaista äänensävyä opettaja käyttää. Opettajan nähtiin olevan tärkeässä roolissa mallintamaan oppilailleen sitä, miten tulisi toimia.

(Ninsku): ”Se nyt on ollutkin tuossa meidän ympäristössä haaste, kun kaikilla on semmoinen kauhean niinku semmoinen kiireinen äänensävy, vähintäänkin kiireinen äänensävy, ellei jopa hiukan semmoinen vihainen. Koko aika niinku puhutaan niinku tällä tavalla ja se luo semmost rauhattomuutta ja tota tulee semmoista negatiivista tunnetta nostattavaa.. niin tota ääntä siihen siihen niinku tekemiseen. (..) Mä ajattelen, että tunnekasvatus kulkee kyllä ihan kaiken kasvatuksen ja opetuksen niinku siinä

rinnalla ja koko ajan, ja se on mun puheessa ja nimenomaan minä näytän sen mallin. Mun pitää kertoa lapsille mitä mä odotan heiltä. Minkälaista käyttäytymistä ja minkälaista vuorovaikutusta, miten puhutaan ja näin päin pois, että jatkuvasti kerron heille mitä mä odotan.”

Tunnekasvatus nähtiin olennaisesti opettajan työhön liittyvänä, jokapäiväisenä asiana. Opettajat mainitsivat tunnekasvatuksen olevan arkisten tilanteiden läpikäymistä, yhteisten järjestyssääntöjen luomista ja niiden harjoittelua, opettajan esimerkillistä käyttäytymistä sekä oppilaiden käytöksen ohjausta ja oppituntimaisia tunnetaitokasvatukseen liittyviä tuokioita. Tunnetaitokasvatus nähtiin tunteiden nimeämisen, tunteiden tunnistamisen sekä tunteiden säätelyn ja hallitsemisen harjoitteluna. Opettajat näkivät tunnetaitokasvatuksen olevan ikään kuin kasvattamista hyvään vuorovaikuttamiseen sekä ihmisyyteen. Opettajat kokivat, että he ovat esimerkkeinä oppilailleen siinä, miten tietyissä tilanteissa tulisi toimia. Tunnetaitokasvatus nähtiin myös kasvatuksellisena työnä ohjata niitä tilanteita, joissa oppilaiden on hankala toimia tunteidensa kanssa.

7 Pohdinta

7.1 Luokanopettajien näkemyksiä omista tunnetaidoistaan

Aineiston mukaan kaikki haastatellut luokanopettajat kokivat omat tunnetaitonsa kohtuullisen hyviksi. Joidenkin opettajien kohdalla omien tunnetaitojen kuvailu oli kuitenkin helpompaa kuin toisten, johtuen esimerkiksi laajemmasta kiinnostuksesta tunnetaitoihin liittyviä asioita kohtaan. Ne opettajat, jotka kokivat omat tunnetaitonsa erityisen hyviksi, kertoivat myös keskustelewansa avoimesti omista tunteistaan ystävien tai perheenjäsentensä kanssa sekä olevansa kiinnostuneita muutoin ihmisen tunne-elämään liittyvistä asioista. Vastaavasti opettajat, jotka eivät osanneet kuvailla tarkemmin omien tunnetaitojensa tasoa, eivät myöskään kertoneet sen suurempaa syytä tähän.

Kaikki haastatteluun vastanneet opettajat näkivät tunnetaidot tärkeänä työkaluna opettajan ammatissa työn jatkuvan vuorovaikutuksellisuuden vuoksi. Tutkimukseen osallistuneiden opettajien näkemyksiä puoltaa myös Juuso & Kielinen ym. (2010) ajatus siitä, että opettajan työn tärkeimpiä tehtäviä on toimia yhteistyössä lasten ja aikuisten kanssa ja tämän tehtävän hallinta vaatii taitoja kohdata ihmisyyttä sen kaikissa muodoissa.

Opettajat olivat yleisesti sitä mieltä, että opettajan ammattiin kuuluu kaikenlaisten tunteiden näyttäminen, ei ainoastaan positiivisten. Tunteiden näyttäminen oppilaille vaati kuitenkin opettajien mukaan esimerkillisyyttä sekä opettajien taitoa hallita ja säädellä omia tunteitaan. Tätä puoltaa myös Jennings ym. (2005) tutkimus (kts. Tämän tutkimuksen kuvio 2), jonka mukaan opettajan hyvällä emotionaalisella ja sosiaalisella kompetenssilla on yhteyksiä opettaja- oppilassuhteeseen, luokkahuoneen hallintaan sekä ilmapiiriin. Tulosten mukaan opettajat kertoivat näyttävänsä avoimesti kaikenlaisia tunteitaan myös oppilaille. Juuso & Kielinen ym. (2010) mainitsevat, että tunteilleen rehellisellä opettajalla on menestyksen avaimet käsissään. Tutkimukseen osallistuneet opettajat kuitenkin painottivat, että tunteita tulee osata myös hillitä, vaikka opettajatkin ovat ”vain” ihmisiä.

Vaikka aineistossa oli melko vähän selvää ja suoraa viestintää opettajien omien tunnetaitojensa tasosta, heidän oli kuitenkin helppo kertoa missä ja millaisissa tilanteissa he käyttävät tunnetaitojensa hyväksi työssään. Tämä saattaa johtua siitä, että itseään on hankala arvioida tai lokeroida. Kaikki opettajat olivat kuitenkin valmiita avaamaan enemmän niitä tilanteita, joissa he ovat tunnetaitojaan hyväksikäyttäen ikään kuin onnistuneet tai epäonnistuneet. Opettajien

kuvailujen mukaan, opettajan tunnetaitoihin liittyy esimerkiksi kyvyt havaita oppilaiden välisiä ristiriitatilanteita tai oppilaiden tunnetiloja ja puuttua niihin. Muutama opettajista kertoi tilanteista, joissa ovat onnistuneet omilla tunnetaidoillaan auttamaan oppilaita etenemään vaikeista tilanteista. Näitä tilanteita olivat esimerkiksi luokan sisäiset riitatilanteet, tai oppilaan omat muut tunne-elämän huolet. Myös kirjallisuudessa on korostettu, että hyvän opettajan tunnusmerkkejä ovat oppilaiden tunne-elämään liittyvien ongelmien huomaaminen sekä se, että opettaja kykenee tunnistamaan ne tilanteet koulun arjessa, joissa on mahdollisuus oppilaiden tunnetaitojen kehittymiselle. Jalovaaran (2005) teettämän tutkimuksen mukaan näyttäisikin siltä, että opettajilla on selvästi toimivia keinoja oppilaiden tunne-elämän käsittelyyn ja oppilaiden auttamiseen myös hankalimmissa tilanteissa.

7.2 Luokanopettajien näkemyksiä tunnetaitojen merkityksestä opettajan työssä

Tutkimuksen toisena tehtävänä oli selvittää, millaisia näkemyksiä opettajilla on tunnetaitojen merkityksellisyydestä opettajan ammatissa. Tulosten mukaan tunnetaidot nähtiin opettajan ammatin ”kivijalkana” ja ”ydinasiana”. Myös Virtanen (2013) kuvaa samansuuntaisia tuloksia väitöskirjassaan, jonka mukaan opettajat näkevät tunnetaidot keskeisinä opettajan ammatissa. Tunneälytaidoista keskeisimpänä mainittiin empaattisuus, konfliktien hallinta, itsekontrolli sekä ryhmä- ja yhteistyötaidot. (Virtanen 2013.) Mielestäni voidaan todeta, etteivät opettajat yksinkertaisesti pärjää enää ammatissaan ilman tunnetaitoja. Opettajien ajatuksissa tunnetaitojen merkityksellisyydestä ei juurikaan ollut eroavaisuuksia keskenään, vaan kaikki painottivat tunnetaitojen merkityksen tärkeyttä.

Yhdellä opettajalla oli aineistossa muista poikkeava mielipide siitä, että ilman tunnetaitoja hän kokisi olevansa myös huonompi ihminen. Vaikka tässä tutkimuksessa tarkasteltiin tunnetaitojen merkityksellisyyttä opettajan ammatissa, voitaisiinko mahdollisesti olettaa, että tunnetaidot ovat myös siviilielämässä vuorovaikuttamisen kannalta elintärkeitä. Ainakin tutkimusten valossa kyllä. Tunneälyn nähdään Köngäs:n (2018) mukaan olevan ihmisten tunne-elämään perehtynyt kapasiteetti, joka ylläpitää sekä omaa että muiden hyvinvointia. Myös Golemanin (1995) mukaan tunneäly on avain ihmisten välisiin suhteisiin, eikä tämä ajatus ole ajan saatossa juurikaan muuttunut. Koska opettajan työtä tehdään syvästi ihmisyyttä kohdaten, tunnetaidot kuuluvat opettajan työkalupakin yleisimmin käytettyjen työkalujen laariin.

Opettajia haastatellessa tunnetaitojen merkityksellisyydestä opettajan työssä, ilmeni, että kaikki opettajat näkevät tavalla tai toisella vaivaa erityisesti vaikeita asioita läpikäyvien oppilaiden kohdalla. Opettajat kokivat tunnetaitojen hyödyntämisen olevan erityisen merkityksellistä silloin, jos oppiminen ei syystä tai toisesta onnistu. Näitä tilanteita olivat esimerkiksi oppilaan tunne-elämään liittyvät ongelmat tai oppilaiden väliset riitatilanteet. Opettajat kertoivat käyttävänsä hyväkseen tunnetaitoja saadakseen oppilaat rauhoittumaan takaisin siihen tilaan, jossa oppiminen helpottuu.

Virtanen (2013) tutki väitöskirjassaan myös opettajien kokemuksia tunnetaitojen merkityksellisyydestä. Hänen esittämien tulosten mukaan, opettajat kokivat, että tunnetaitoja on erityisen tärkeä käyttää sekä oppilaiden että aikuisten kanssa. Myös tämän tutkimuksen tuloksista ilmeni, etteivät tunnetaidot ole merkityksellisessä roolissa ainoastaan oppilaiden kanssa vaan niitä käytetään ja niistä hyödytään myös kollegojen, että oppilaiden vanhempien kanssa. Yksi opettajista kertoi, miten tärkeää kuuntelemisen ja läsnäolon taito on erityisesti silloin, kun kollegalla on murheita jaettavana. Tätä puoltaa Virtasen (2013) tutkimuksessa esiin tullut empaattisuus, joka koettiin tunnetaitojen merkityksellisempänä aspektina opettajuudessa.

7.3 Tutkimuksen luotettavuus

Koska kaikessa tutkimuksessa pyritään virheiden välttämiseen, on tutkimuksen luotettavuuteen hyvä perehtyä. Laadullinen tutkimus voi olla haastava tutkimusmenetelmä luotettavuuden kannalta, sillä se perustuu usein subjektiivisiin tulkintoihin. Kuten Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2014) kirjoittavat, laadullinen tutkimus on luotettava menetelmä, kunhan tutkija on tietoinen omasta tulkinnastaan ja tutkimuksen rajoituksista. Yksi tapa varmistua laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta, on käyttää useita eri tietolähteitä ja menetelmiä. (Eskola & Suoranta, 2008, 107-109). Esimerkiksi haastattelut, havainnointi ja dokumenttien analysointi voivat kaikki tuottaa eri näkökulmia tutkittavaan ilmiöön. Tämän lisäksi tutkimuksen aineiston keräämisessä ja analysoinnissa tulee käyttää johdonmukaisia menetelmiä, jotta tutkimustulokset ovat luotettavia ja vertailukelpoisia. (Hirsjärvi ym. 2014, 87–88.) Olen huolehtinut tämän tutkimuksen kohdalla siitä, että olen käyttänyt toimivaa aineistonkeruumenetelmää. Aineisto kerättiin teemahaastattelulla äänittämällä haastattelut. Äänityslaitteiden toimivuus tarkastettiin sekä ennen että jälkeen äänityksiä. Tällä varmistuin aineiston haastattelujen äänenlaadusta, jotta tarkka litterointi onnistuisi. Myös haastattelurunko

oli tarkoin pohdittu, jotta saisin tarpeeksi syviä ja monipuolisia vastauksia tutkimuskysymyksiini.

Toinen tapa varmistaa laadullisen tutkimuksen luotettavuus, on käyttää toistettavuutta tutkimusprosessin eri vaiheissa (Eskola & Suoranta, 2008, 108-110). Olen tutkimukseni aikana tarkistanut haastattelujeni ja niiden kautta saatujen havaintojeni tulokset useita kertoja, jotta löysin mahdolliset virheelliset tulkinnat. Tämä auttaa Hirsjärven ym. (2014) mukaan välttämään tutkijan omien ennakkoluulojen vaikutusta tutkimukseen. Lopuksi, laadullisen tutkimuksen luotettavuus on sidoksissa tutkijan ammattitaitoon ja kokemukseen. (Hirsjärvi ym. 2014, 87-88.) Kun tutkimusta lähdetään tekemään ihmistieteistä, laadullisesti haastatellen, esille nousee varsinkin tutkijan puolueettomuusnäkökulma (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136). Puolueettomuusnäkökulmaan on kiinnitetty tässä tutkimuksessa huomiota siinä kohtaa, kun aineistoa analysoitiin. Tuomi ym. (2009) tuovat esille, miten aineistoa voi välillä erehtyä ymmärtämään tutkijan omien ajatusten mukaisesti, jonka vuoksi on tärkeää pystyä kuulemaan ja ymmärtämään tutkittavan sanoma niin kuin tutkittava on sen tarkoittanut. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 135–136.)

7.4 Jatkotutkimusehdotuksia

Lopuksi muutamia jatkotutkimusehdotuksia tutkimukselleni, joka käsitteli opettajien näkemyksistä heidän omista tunnetaidoistaan ja tunnetaitojen merkityksestä opettajan työssä. Jatkotutkimuksena ehdottaisin vertailututkimusta eri opettajaryhmien välillä. Tämän tyyppisessä jatkotutkimuksessa voisi vertailla eri opettajaryhmien, kuten esimerkiksi peruskoulun, lukion tai ammattikoulun opettajien näkemyksiä heidän tunnetaidoistaan ja niiden merkityksestä heidän opetustyössään. Tämän kaltainen tutkimus auttaisi tunnistamaan mahdollisia eroja eri koulutusasteiden opettajien välillä.

Toisena jatkotutkimusehdotuksena esitän tutkimusta, joka keskittyisi opettajien sijaan oppilaiden näkökulmiin tunnetaidoista. Tässä voitaisiin tutkia oppilaiden näkemyksiä esimerkiksi opettajien tunnetaidoista ja niiden merkityksestä oppilaiden oppimiseen ja hyvinvointiin. Tämän tyyppinen tutkimus auttaisi ymmärtämään oppilaiden kokemuksia ja tarpeita liittyen opettajien tunnetaitoihin.

Jatkotutkimusta voisi tehdä myös tunnetaitojen vaikutuksesta opettajien hyvinvointiin. Tässä voitaisiin tutkia, miten opettajien tunnetaidot vaikuttavat heidän omaan hyvinvointiinsa ja esimerkiksi jaksamiseensa opettajan työssä. Tämä auttaisi ymmärtämään, miten opettajien tunnetaidot vaikuttavat heidän työssään jaksamiseen ja mahdollisiin työuupumuksen oireisiin, jotka ovat nykypäivänä paljon pinnalla. Tutkia kannattaisi myös erilaisia tunnetaitoihin liittyviä kehittämismenetelmiä, kuten koulutuksia tai valmennuksia, jotka ovat nimenomaan suunniteltu kehittämään opettajien tunnetaitoja. Tämä auttaisi arvioimaan, miten tehokkaita eri menetelmät ovat opettajien tunnetaitojen kehittämisessä ja miten niitä voidaan parhaiten hyödyntää opettajien työssä.

Lähteet

- Blomberg, S. 2010. Tunnetaitoinen opettaja – hyvinvoiva oppilas. Teoksessa H. Juuso, M. Kielinen, L. Kuure & A. Lindh (toim.) Koulun kehittämisen haaste. Näkökulmia harjoittelukouluissa tapahtuvaan tutkimukseen. Oulun yliopiston kehittämissyksikön julkaisuja. Dialogeja 13, 39-53.
- Brackett, M. A., & Katulak, N. A. 2006. Emotional intelligence competencies: A checklist for educators. University of Connecticut, Neag School of Education.
- Cherniss, C., & Goleman, D. 2001. The emotionally intelligent workplace: How to select for, measure, and improve emotional intelligence in individuals, groups, and organizations. John Wiley & Sons.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.
- Goleman, D. 1995. Emotional intelligence. Bantam books, inc.
- Goleman, D. 1997. Tunneäly. Lahjakkuuden koko kuva. Helsinki: Otava.
- Goleman, D. 2014. Aivot ja tunneäly. Uusimmat oivallukset. (The Brain and Emotional Intelligence. New Insights, 2011.) Parainen: Samsaraa -tasapaino-oppaat
- Goleman, D. 1999. Tunneäly työelämässä. Helsinki: Otava.
- Goleman, D., Boyatzis, R. E. & McKee, A. 2002. Primal Leadership. Realizing the Power of Emotional Intelligence. Boston: Harvard Business School Press.
- Haaranen, M., Mätäsjärvi, T., Rauas, M. 2012. Tunneäly tutuksi. Harjoitteita tunneälyn kehittämiseksi. Ammatillisen opettajakoulutuksen kehittämishanke. Tampere.
- Hargreaves, A. 2016. Kompetenssitietoinen opettajuus. WSOY.

- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2014. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hosio, Maarit. 2021. Välittävä kasvatus ja opetus peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten kokemana. Väitöskirja
- Hämäläinen, J. 2017. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja vol. 18. 151–158.
- Jennings, P. A., & Greenberg, M. T. 2009. The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes. *Review of Educational Research* 79(1), 491 - 525.
- Jordan, P. J., Ashkanasy, N. M., Härtel, C. E., & Hooper, G. S. 2010. Workgroup emotional intelligence: Scale development and relationship to team process effectiveness and goal focus. *Human Resource Management Review*, 20(4), (297–311).
- Lappalainen, K. & Sointu, E. 2013. Itä-Suomen yliopisto: Itä-Suomen kehittämisverkosto (ISKE-hanke). Vahvuuksia tunnistamalla käyttäytymisen ja tunteiden hallintaa koulussa.
- Neitola, M. 2011 Turun Yliopiston julkaisuja 324. Lapsen sosiaalisen kompetenssin tukeminen – vanhempien epäsuorat ja suorat vaikutustavat.
- Nevalainen V, Nieminen A. 2010. Opettajan psykologia. Helsinki: Edita prima.
- Nikander, P. 2010. Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. In J. Ruusuvaori, P. Nikander, & M. Hyvärinen (Eds.), *Haastattelun analyysi* (pp. 432-445). Vastapaino.
- Nelis, D., Kotsou, I., Quoidbach, J., Hansenne, M., Weytens, F., Dupuis, P., ... & Mikolajczak, M. 2011. Increasing emotional competence improves psychological and physical well-being.

- Norrena J. 2021. Jyväskylä: PS-Kustannus. Opettajan vaikeat kysymykset – arvot, rajat ja työn merkityksellisyys. (143–152, 161–171).
- Poikkeus, A-M. 2011. Itsesäätely sosiaalisten taitojen ja suhteiden perustana. Teoksessa T. Aro & M-L. Laakso (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, (80–104).
- Pekrun, R., Elliot, A.J., & Maier, M.A. 2009. Achievement goals and achievement emotions: Testing a model of their joint relations with academic performance. *Journal of education Psychology*, 101(1), (115-135).
- Pekrun, R., & Linnenbrink-Garcia, L. 2014. Introduction to emotions in education. R. Pekrun & L. Linnenbrink-Garcia *Handbook of emotions in education* (135-138).
- Jalovaara, E. 2005. Tampere: Pilot-kustannus. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa.
- Kallinen, K., Pirskanen, H., Rautio, S. 2018. UNIPress. Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet.
- Kautto-Knape, E. 2012. Oppilasta lamaannuttava kouluvuorovaikutus: aineistoperustainen teoria. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Katz, D., & Stowe, K. 2020. The importance of social and emotional learning for teachers. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 93(2), 1-7.
- Köngäs, M. 2018. Lapin yliopisto. ”Eihän lapsil oo ees hermoja” – Etnografinen tutkimus lasten tunneälystä päiväkotiarjessa.
- Sutton, R. E., & Wheatley, K. F. 2003. Teachers' Emotions and Teaching: A Review of the Literature and Directions for Future Research. *Educational Psychology Review*, 15(4), 327–358.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2008. 5. uudistettu laitos. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi

Tiainen, T. 2014. Haastattelu tietojenkäsittelytieteen tutkimuksessa. Informaatiotieteiden yksikön raportteja 25/2014. Tampere.

T.V.Ramana. 2013. Emotional intelligence and teacher effectiveness. Voice of research. Andhra University Campus, Kakinada, A.P

Tomperi, T., Hanki, K., Hämeenniemi, K., Hämäri, S., Isopahkala, S., Rissanen, I., Saurama, A. 2022. Dialogi ja tunnetaidot opetuksessa. Oppaat ja käsikirjat. Opetushallitus.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3. Viitattu: 3.2. 2023.
https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Uusitalo, H. 1991. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. WSOY, Juva

Vainikainen, M-P. 2014. Opettaja ja oppiminen. Gaudeamus.

Virtanen, M. 2013. Tampereen yliopisto. Opettajan emotionaalinen kompetenssi.

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelurunko opettajille

1. Kerro omin sanoin mitä tunnetaidot ja tunneäly tarkoittavat?

Apukysymyksiä: Mihin tunnetaitoja tarvitaan? Missä tilanteissa tunnetaidot elämässä esiintyvät? Oletko kohdannut mielestäsi tunneälykstä ihmistä? Millainen hän oli? Entä vähemmän ”tunneälykstä”? Missä ja millä tavalla se näkyi?

2. Miten sinä näet/arvioit omat tunnetaitosi? Mitä merkitystä koet omilla tunnetaidoillasi olevan opettajan työssä?

Apukysymys: Vahvuudet tunnetaidoissasi/ haasteet tunnetaidoissasi?

3. Miten sinä käytät tunnetaitojasi hyväksi työelämässä? Miten tunnetaitosi tulevat työssäsi näkyväksi? Kerro esimerkin avulla, milloin ja millaisissa tilanteissa tunnetaitosi ovat olleet koetuksella työssäsi? Entä milloin ja millaisessa tilanteessa olet kokenut tunnetaitosi auttaneen?

Apukysymyksiä: Mistä toivoisit saavasi apua vaikeiden vuorovaikutuksellisten tilanteiden kohtaamiseen työssäsi? Millaista materiaalia tai koulutusmahdollisuuksia työnantajasi on tarjonnut tunnetaitoihin liittyen? Miten voisit kehittää tunnetaitojasi?

4. Mitä tunnekasvatus tarkoittaa mielestäsi? Miten toteutat tunnetaitokasvatusta työssäsi?

Apukysymyksiä: Miten luot esimerkiksi turvallista ilmapiiriä luokkaasi? Miksi tunnetaitokasvatus on tärkeää opettajan työssä? Miten voisit vielä kehittää omaa tunnetaitokasvatustasi?

Liite 2. Aineiston värikoodatut teemat

<p>Tunnetaidot (Termi)</p> <p><i>"Tunteiden nimeämisen taitoa"</i></p> <p><i>"Tunteiden tunnistamista itsessä"</i></p> <p><i>"Tunteiden tunnistamista toisissa"</i></p> <p><i>"Tunteiden hillintää"</i></p> <p><i>"Tunne- nyansseiden tunnistamista"</i></p> <p><i>"Tunteiden hyväksymistä"</i></p> <p><i>"Osaa purkaa tunteita oikeissa paikoissa, oikealla voimakkuudella"</i></p> <p><i>"Osaa kohdata ihmisen niin että toisella on vuorovaikutuksessa turvallinen olo"</i></p>
<p>Tunneäly (Termi)</p> <p><i>"Tunteiden hillintää"</i></p> <p><i>"Muiden ihmisten lukeminen"</i></p> <p><i>"Taitoa vuorovaikuttaa"</i></p> <p><i>"Osaa tulkita ympärillä olevaa"</i></p> <p><i>"Tunteiden merkityksen ymmärtäminen: Miksi joku tuntee tietyllä tavalla?"</i></p> <p><i>"Toisten tunteiden aistiminen ja huomaaminen"</i></p> <p><i>"Liittyy tunnetaitoihin"</i></p>
<p>Tunnetaitojen hyödyntäminen/ mihin tarvitaan elämässä?</p> <p><i>"Kaikessa elämässä"</i></p> <p><i>"Varsinkin hankalissa vuorovaikutustilanteissa"</i></p> <p><i>"Oikein toimiminen vuorovaikutuksellisesti"</i></p>
<p>Tunnetaitojen merkitys opettajan työssä</p> <p><i>"Ilman niitä, työ jää pinnalliseksi"</i></p> <p><i>"Tunteiden sanoittaminen oppilaille tärkeää"</i></p> <p><i>"Oppiminen kärsii, jos tunnetaitoja ei ole/opeteta"</i></p> <p><i>"Vuorovaikutuksellisten tilanteiden apukeino"</i></p> <p><i>"Tunnetaidot ovat kaikki kaikessa"</i></p>
<p>Tilanteet, jossa tunnetaitoja tarvitaan opettajan työssä</p> <p><i>"Ristiriitatilanteissa, joissa tunteita on hyvä tunnistaa itsessä ja toisissa"</i></p> <p><i>"Toiminnanohjauksessa"</i></p> <p><i>"Kun oppilaiden välisiä asioita selvitetään"</i></p> <p><i>"Kollegojen kuuntelemisessa ja auttamisessa"</i></p> <p><i>"Yleisessä keskustelussa ja opetuksessa"</i></p>
<p>Opettajan näkemykset omista tunnetaidoistaan</p> <p><i>"Kiinnostus tunnetaitoihin liittyvistä asioista parantaa omia tunnetaitoja"</i></p> <p><i>"Tunnetaidot ovat hyvällä mallilla"</i></p> <p><i>"Opettajalla saa olla tunteita, myös negatiivisia"</i></p>

"Empaattisuus"

"Tunnetaitojen kehitystä tapahtuu työssä"

"Kun tuntee itsensä tunne-elämältään, pystyy toimimaan myös lasten kanssa"

"Työssä joutuu kohtaamaan erilaisia vuorovaikutuksellisia tilanteita, jossa tunnetaidot kehittyvät"

Mistä opettajat haluaisivat saada/ ovat saaneet apua tunnetaitoihin omassa työssä?

"Nepsy- koulutukset"

"Tietoa siitä kenelle kuuluu mikäkin homma?"

"Vahvuusperustaiset koulutukset ovat hyviä"

"Vertaistuki tärkeää"

Opettajien näkemykset tunnekasvatuksesta

"Arkisten tilanteiden läpikäymistä"

"Tunteiden tunnistamisen, hallinnan ja säätelyn opettamista lapsille"

"kuuluu opettajan työhön olennaisesti ja joka päivä"

"integroidaan oppiaineisiin"

"Kaikille samat säännöt luokassa"

"turvallisuuden tunteen luominen luokkaan"